

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра екології та біологічної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Оцінка інституційної спроможності громад Хмельницької області
у сфері управління побутовими відходами

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Галузь знань – 10 Природничі науки

Спеціальність – 101 Екологія

Освітня програма – «Екологія»

КвРЕКОЛ. 024022.01.02.00

Виконав здобувач 2 курсу група ЕКОЛм-24-1

Керівник доктор сільгосп. наук, професор

Нормоконтролер

Андрій БОГОСЛАВСЬКИЙ

Наталія МІРОНОВА

Сергій ШЕВЧЕНКО

До захисту допускаю:

завідувач кафедри екології

та біологічної освіти

Ольга ЄФРЕМОВА

16 середня 2025 р.

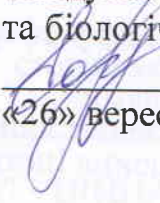
Хмельницький 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет – Гуманітарно-педагогічний
Кафедра – Екології та біологічної освіти
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Галузь знань – 10 Природничі науки
Спеціальність – 101 Екологія
Освітньо-професійна програма – «Екологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології
та біологічної освіти

 Ольга ЄФРЕМОВА
«26» вересня 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Богославському Андрію Костянтиновичу

1. Тема роботи «Оцінка інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами»

керівник роботи Міронова Н. Г., доктор сільгосп. наук, професор

Затверджено наказом ректора університету від 25 серпня 2025 року № 65

2 Строк подання здобувачем роботи на кафедру 15 грудня 2025 року

3 Вихідні дані до роботи: грунтово-кліматичні умови та статистичні дані щодо соціально-економічного розвитку громад Хмельницької області, статистичні дані щодо системи управління відходами у Хмельницькій області

4 Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити): 1 Теоретичні засади оцінки інституційної спроможності громад. 2 Аналіз сучасного стану інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами. 3 Напрями підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління відходами.

5 Дата видачі завдання 29 вересня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва розділу кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітка
1 Вступ	до 01.11	введено
2 Теоретичні засади оцінки інституційної спроможності громад	до 10.11	введено
3 Аналіз сучасного стану інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами	до 25.11	введено
4 Напрями підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління відходами	до 01.12	введено
5 Висновки	до 4.12	введено
6 Перелік джерел посилання	до 6.12	введено
7 Додатки	до 8.12	введено

Здобувач

Андрій БОГОСЛАВСЬКИЙ

Керівник

кваліфікаційної роботи

Наталія МІРОНОВА

АНОТАЦІЯ

Тема – Оцінка інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами

Автор – студ. ЕКОЛм-24-1 Андрій БОГОСЛАВСЬКИЙ

Керівник – професор кафедри екології та біологічної освіти, доктор сільськогосподарських наук, професор Наталія МІРОНОВА

Кваліфікаційна робота викладена на 85 сторінках, містить 6 таблиць, 10 рисунків, 1 додаток та перелік джерел посилання, що включає 50 джерел.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ГРОМАДИ, ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ, ПОБУТОВІ ВІДХОДИ, УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ, ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ.

У кваліфікаційній роботі охарактеризовано складові інституційної спроможності територіальних громад, нормативно-правові основи формування системи управління побутовими відходами на місцевому рівні. Проаналізовано стан системи управління побутовими відходами у Хмельницькій області, визначено основні проблеми. Охарактеризовано стан інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами, запропоновано напрями їх підвищення, що включають удосконалення інструментів стратегічного планування і контролю, розвиток кадрового потенціалу та професійних компетентностей, зміцнення фінансової спроможності та пошук альтернативних джерел фінансування, сучасна інфраструктура та технології.

15.12.2025 р.

Андрій БОГОСЛАВСЬКИЙ

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	6
1 Теоретичні засади оцінки інституційної спроможності громад.....	9
1.1 Сутність та структура інституційної спроможності територіальних громад	9
1.2 Нормативно-правові основи формування системи управління побутовими відходами на місцевому рівні.....	15
2 Аналіз сучасного стану інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами.....	22
2.1 Аналіз стану системи управління побутовими відходами у Хмельницькій області	22
2.2 Територіально-адміністративна та соціально-економічна характеристика громад Хмельницької області.....	34
2.3 Стратегічні та програмні документи громад у сфері управління побутовими відходами.....	42
2.4 Організаційна спроможність громад.....	48
2.5 Фінансова спроможність громад.....	50
2.6 Матеріально-технічна спроможність громад.....	56
3 Напрями підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління відходами.....	60
3.1 Удосконалення інструментів стратегічного планування і контролю. Розвиток кадрового потенціалу та професійних компетентностей.....	60
3.2 Зміцнення фінансової спроможності та пошук альтернативних джерел фінансування.....	66

3.3 Розвиток інфраструктури та технологій у сфері управління відходами.....	70
Висновки.....	75
Перелік джерел посилання.....	78
Додаток А. Результати апробації роботи.....	86

ВСТУП

За прогнозами до 2050 року, за умови збереження звичайної ситуації, світ генеруватиме на 73 % більше твердих побутових відходів, ніж у 2020 році. Ця тенденція значною мірою зумовлена зростанням економічного розвитку, урбанізацією та збільшенням населення. Дефіцит послуг та інфраструктури з управління відходами негативно впливає на навколишнє середовище та створює прямі ризики для здоров'я людини. Вирішення цих проблем значною мірою покладається на органи місцевого самоврядування, які в умовах децентралізації отримали розширені повноваження у сфері управління відходами. Водночас ефективність реалізації політики у цій сфері безпосередньо залежить від рівня інституційної спроможності територіальних громад України. У цьому контексті актуальним є дослідження інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами як необхідної передумови формування ефективної, екологічно безпечної та економічно обґрунтованої системи управління відходами на місцевому рівні.

Мета роботи – оцінка інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами та розробка напрямів її підвищення з урахуванням сучасних соціально-економічних, екологічних та управлінських викликів.

Завдання роботи:

– узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності та структури інституційної спроможності територіальних громад, дослідити нормативно-правові основи формування системи управління побутовими відходами на місцевому рівні;

– проаналізувати сучасний стан системи управління побутовими відходами у Хмельницькій області;

– проаналізувати організаційну, фінансову та матеріально-технічну спроможність громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами;

– обґрунтувати напрями підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами.

Об’єктом дослідження є система управління побутовими відходами в територіальних громадах Хмельницької області.

Предметом дослідження є інституційна спроможність територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами, зокрема її правові, організаційні, фінансові, кадрові та матеріально-технічні складові.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що підвищення інституційної спроможності територіальних громад у сфері управління побутовими відходами можливе за умови комплексного розвитку стратегічного планування, кадрового потенціалу, фінансової стійкості та інфраструктурного забезпечення.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, метод класифікації.

Інноваційність роботи полягає у комплексному підході до оцінювання інституційної спроможності територіальних громад у сфері управління побутовими відходами з урахуванням регіональної специфіки Хмельницької області та умов децентралізації.

Практичне значення роботи: результати роботи можуть бути використані органами місцевого самоврядування Хмельницької області для формування та реалізації місцевих планів управління побутовими відходами, удосконалення стратегічних і програмних документів громад.

Апробація результатів роботи і публікації з теми дослідження. Апробація на Національному форумі «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології : Полігони твердих побутових відходів та сміттєзвалища в умовах війни: стан, проблемні питання та шляхи впровадження європейських стандартів», 27–28 листопада 2025 року, м. Київ.

Публікація: Міронова Н.Г. Інституційна спроможність громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами / Н.Г. Міронова, О.О. Єфремова, А.К. Богославський // Полігони твердих побутових відходів та сміттєзвалища в умовах війни: стан, проблемні питання та шляхи впровадження європейських стандартів: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (27–28.11.2025 року, м. Київ). – Київ : Центр екологічної освіти та інформації, 2025. – С. 108–112. – URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1dSb96EHqB1t3KtZ-dSV22oAfA6NNlxOQ>.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД

1.1 Сутність та структура інституційної спроможності територіальних громад

Інституційна спроможність територіальних громад є ключовим показником її здатності до ефективного управління, забезпечення сталого розвитку та реалізації публічних функцій [1]. У науковій літературі поняття інституційної спроможності розглядається як комплексна характеристика громади, що відображає її здатність діяти відповідно до нормативних вимог, забезпечувати виконання стратегічних і оперативних завдань, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати взаємодію між органами влади і населенням. Згідно з сучасними концептуальними підходами, інституційна спроможність є інтегральним ознакою, що включає не лише формальні структури та процедури, а й соціальні, економічні і політичні механізми взаємодії всіх учасників управлінського процесу [2].

Для територіальних громад актуальність цього поняття зросла у зв'язку з процесами децентралізації, що надають їм широкі повноваження та відповідальність за управління ресурсами, забезпечення публічних послуг та формування локальної політики. Місцеве самоврядування, як автономний суб'єкт, має спиратися на ефективні інститути, що забезпечують стабільність, прозорість і підзвітність діяльності. Дослідження українських авторів підкреслюють, що без належної інституційної спроможності громади не здатні виконувати покладені функції, що негативно позначається на якості життя мешканців та рівні довіри до влади [3].

Зарубіжні науковці розглядають територіальну громаду як спільноту, що пов'язана спільними інтересами, географічним положенням, соціально-економічним розвитком та культурними зв'язками. Європейський досвід свідчить, що ефективна інституційна спроможність є визначальним фактором

успішного розвитку громад та регіонів [4]. У країнах Європи та Північної Америки спроможні громади демонструють високий рівень організації внутрішніх процесів, прозорість фінансових механізмів, активну участь громадян у прийнятті рішень та здатність до ефективної координації між різними інституційними акторами. Такий підхід доводить, що інституційна спроможність є не просто характеристикою адміністративного апарату, а властивістю всієї системи громади.

В цілому інституційна спроможність визначається рядом базових складових, що взаємодіють між собою та створюють цілісну систему, зокрема це:

- правова спроможність, що включає наявність належної нормативно-правової бази, законодавчо закріплених повноважень органів влади та процедур контролю;

- організаційна спроможність, що характеризує внутрішню структуру управління, процеси прийняття рішень, координацію між підрозділами та здатність реалізовувати політики;

- кадровий потенціал і компетентності, що визначають якість управлінських рішень, здатність до стратегічного планування, залучення ресурсів та ефективної комунікації;

- ресурсна і фінансова спроможність, що забезпечує реалізацію політик та програм;

- соціально-комунікаційна спроможність відображає здатність громади до залучення її мешканців, формування довіри, прозорості та підзвітності, стимулювання активної громадянської позиції.

Правова спроможність визначається як наявність ефективної нормативної та законодавчої бази, що регламентує діяльність органів місцевого самоврядування, встановлює права та обов'язки громадян, визначає повноваження виконавчих органів і створює основу для прийняття управлінських рішень. На сьогодні в Україні правова спроможність розглядається як базовий фундамент інституційної спроможності, оскільки

відсутність чітко визначених правил призводить до невизначеності, конфліктів і низької ефективності публічного управління [5, 6].

Досвід країн Європи демонструє, що громади з високим рівнем правової спроможності характеризуються комплексними нормативними актами, чітко прописаними процедурами управління, прозорими механізмами контролю та відповідальністю посадових осіб. Це дозволяє органам влади реалізовувати політики в межах законодавчо встановлених рамок і забезпечувати захист прав мешканців [4]. В Україні процес децентралізації значно посилив значення правової спроможності, оскільки громади отримали автономію у формуванні місцевих програм, планів та бюджетів, що потребує належного правового регулювання на рівні обласних і міських рад.

Організаційна спроможність включає внутрішню структуру управління, механізми прийняття рішень, координації між підрозділами та взаємодії з зовнішніми партнерами. Вона визначає, наскільки органи місцевого самоврядування здатні ефективно виконувати покладені на них функції, розподіляти ресурси та забезпечувати контроль над реалізацією політик. Дослідження вітчизняних експертів підкреслюють, що організаційна структура повинна забезпечувати баланс між централізацією та делегуванням повноважень, що створює умови для оперативного реагування на зміни та забезпечує гнучкість управління.

У практиці українських громад організаційна спроможність реалізується через створення спеціалізованих управлінь, комунальних підприємств, консультативних та дорадчих органів, а також через механізми внутрішнього контролю, документообігу і планування. Міжнародний досвід вказує на те, що успішні громади застосовують чітко визначені процедури прийняття рішень, стандартизовані процеси взаємодії та регулярний моніторинг результатів, що значно підвищує ефективність управлінських дій.

Кадровий компонент інституційної спроможності визначає, наскільки органи місцевого самоврядування і представники громади здатні реалізувати завдання з управління ресурсами, бюджетування, стратегічного планування та

комунікації. Високий рівень компетентності персоналу є необхідною умовою для формування ефективної політики, залучення зовнішніх ресурсів і забезпечення належного рівня послуг для населення.

Дослідження показують, що громади з кваліфікованими фахівцями більш ефективно використовують бюджетні кошти, впроваджують інноваційні практики з управління відходами, енергозбереження та соціально-економічного розвитку в цілому [7]. В Україні, особливо в умовах децентралізації, кадровий потенціал громад потребує постійного розвитку через навчання, обмін досвідом та підвищення кваліфікації, що дозволяє адаптуватися до змін та викликів і підвищувати ефективність управління.

Ресурсна спроможність включає наявність матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів, необхідних для реалізації політик, надання публічних послуг і забезпечення інфраструктури громади. Фінансова спроможність передбачає ефективне формування бюджету, прозоре розподілення коштів, залучення зовнішніх інвестицій та грантів. Досвід західних країн показує, що громади з міцною ресурсною базою здатні впроваджувати довгострокові програми розвитку, модернізувати інфраструктуру та реалізовувати екологічні ініціативи [4].

В українських умовах фінансова спроможність громад формується за рахунок податкових надходжень, субвенцій з державного бюджету та грантових програм. Ефективне управління цими ресурсами забезпечує можливість підтримки комунальних послуг, оброблення відходів, розвитку освіти і охорони здоров'я, а також реалізації соціальних ініціатив [8].

Соціально-комунікаційна спроможність визначає здатність громади взаємодіяти з мешканцями, забезпечувати прозорість та підзвітність, стимулювати активну громадянську участь. Цей компонент охоплює механізми інформування населення, залучення до обговорення місцевих політик, участь у контролі за виконанням рішень, організацію громадських ініціатив та забезпечення зворотного зв'язку.

Дослідження показують, що висока соціально-комунікаційна спроможність корелює з довірою громадян до органів місцевого самоврядування, підвищенням ефективності реалізації політик і більшою стабільністю управлінської системи [9].

Інституційна спроможність територіальної громади в цілому є результатом складної взаємодії її структурних складових. Правова база задає рамки для функціонування органів влади, проте сама по собі вона не забезпечує ефективність управління. Для реалізації потенціалу правових норм необхідна організаційна спроможність, що визначає, як саме ці норми імплементуються у практичну діяльність. Організаційна спроможність, у свою чергу, залежить від кадрового потенціалу та компетентностей управлінців, адже навіть оптимально побудована структура не може ефективно функціонувати без кваліфікованих фахівців.

Ресурсна спроможність виступає як матеріально-фінансова база, що забезпечує можливість реалізації управлінських рішень. Без належного фінансування, матеріально-технічного забезпечення та інформаційних ресурсів навіть висококваліфікований персонал не зможе ефективно впроваджувати політики. Соціально-комунікаційна спроможність формує зв'язок між громадою та органами влади, створюючи зворотний зв'язок, підвищуючи довіру та стимулюючи активність мешканців. Саме ця взаємодія структурних складових визначає, чи зможе громада адаптуватися до змін, впроваджувати інновації та забезпечувати сталий розвиток.

Динаміка розвитку інституційної спроможності передбачає поступове формування та вдосконалення всіх її складових. У процесі децентралізації українські громади отримали можливість самостійно визначати пріоритети розвитку, управляти бюджетами та ресурсами, організовувати громадські слухання та приймати стратегічні рішення. Громади, що системно розвивають усі складові є спроможними, демонструють кращі результати у сфері надання послуг, управління ресурсами та залучення населення до активного життя.

Міжнародний досвід також підкреслює важливість цілісного підходу до формування інституційної спроможності. У країнах Європейського Союзу, Північної Америки та Східної Азії громади з високим рівнем спроможності демонструють інтегроване управління, де правові, організаційні, кадрові, ресурсні та соціально-комунікаційні компоненти не існують окремо, а функціонують як взаємопов'язана система [9]. Цей підхід дозволяє громадам ефективно координувати колективні дії, управляти ресурсами та забезпечувати стабільність навіть у складних соціально-економічних умовах.

Особливо актуальним є застосування інституційної спроможності у сфері управління побутовими відходами, екології та сталого розвитку. Ефективна взаємодія компонентів дозволяє створювати системи сортування і переробки відходів, забезпечувати належне функціонування комунальних підприємств, контролювати екологічні ризики та залучати мешканців до екологічних ініціатив [10, 11]. Громади з високою соціально-комунікаційною спроможністю ефективніше реалізують програми управління відходами.

Ключовим аспектом є також адаптивність інституційної спроможності, тобто здатність громади реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Соціально-економічні зміни, технологічні інновації, демографічні трансформації, екологічні загрози, воєнний стан вимагають від громад гнучкості та здатності коригувати свої структури та процеси. Висока адаптивність досягається через регулярний моніторинг ефективності управлінських дій, постійне навчання персоналу, залучення громади до прийняття рішень і впровадження механізмів зворотного зв'язку.

Таким чином, інституційна спроможність територіальної громади виступає не статичним набором структур, а динамічною системою, що постійно розвивається, адаптується до зовнішніх викликів і забезпечує ефективне управління ресурсами, залучення громадян та сталий розвиток території. У процесі реформ українські громади отримують унікальну можливість формувати власні моделі спроможності, інтегруючи правові,

організаційні, кадрові, ресурсні та соціально-комунікаційні компоненти у єдину ефективну систему управління.

Потужним негативним чинником розвитку спроможності громад сьогодні виступає агресія РФ проти України, особливо це стосується громад, що були в окупації. Інституційна спроможність територіальних громад, що відновлюють свою діяльність після періоду окупації, формується у специфічних умовах комплексного етапу переходу, що передбачає узгодження правових режимів, реконструкцію критичної інфраструктури та створення безпечного середовища для повернення мешканців.

Трансформація системи місцевого самоврядування охоплює відновлення органів влади, повноцінне впровадження національної нормативної бази, реанімацію освітніх, медичних і соціальних інституцій, відновлення фінансово-економічної системи, розв'язання правових питань, пов'язаних із колабораціонізмом. Актуалізації потребує й оновлення регіональної стратегії розвитку, що має враховувати переорієнтацію економічної моделі з огляду на масштабну матеріальну шкоду, екологічні ризики та трансформацію міграційних потоків.

Широкє залучення громадськості й експертної спільноти виступає ключовою передумовою забезпечення прозорості управлінських рішень, підзвітності органів влади, раціонального розподілу ресурсів та формування довіри всередині громади [12].

1.2 Нормативно-правові основи формування системи управління побутовими відходами на місцевому рівні

Формування ефективної системи управління побутовими відходами на рівні територіальних громад є складним соціально-економічним та екологічним процесом, який неможливо реалізувати без чіткої нормативно-правової бази. Нормативно-правове регулювання забезпечує визначення прав і обов'язків суб'єктів, механізми контролю, підзвітності, взаємодії між

різними рівнями влади та громадськості. В умовах децентралізації, інтеграції європейських стандартів та імплементації принципів циркулярної економіки, створення та адаптація правових норм набуває особливої актуальності.

Політика ЄС щодо управління відходами базується на системі узгоджених законодавчих актів, серед яких ключовою є Директива 2008/98/ЄС про відходи із змінами, відома як Рамкова директива про відходи [13]. Вона відноситься до першого рівня системи управління відходами в ЄС. Директива охоплює всі категорії відходів і визначає основні терміни, такі як «відходи», «обробка відходів» тощо. Одним із центральних принципів, які вона пропонує, є ієрархія управління відходами, що зображена на схемі у вигляді перевернутого трикутника (рисунок 1.1). Вона наголошує на пріоритетності запобігання утворенню відходів, їх повторного використання та переробки перед спалюванням та захороненням.

Рисунок 1.1 – Ієрархія управління відходами

(<https://mepr.gov.ua/upravlinnya-vidhodamy/>)

У системі управління відходами пріоритетною залишається мінімізація їх утворення, що передбачає впровадження комплексу превентивних заходів на етапах життєвого циклу продукції, коли матеріал чи речовина ще не набули

статусу відходу. Якщо запобігти їх появі неможливо, наступним кроком є забезпечення можливостей для багаторазового використання, а за відсутності таких умов – здійснення перероблення. Рециклінг охоплює трансформацію відходів у вторинну сировину, матеріали або продукти, включно з переробленням органічних компонентів, однак не стосується відновлення енергії чи перетворення відходів на матеріали для паливних потреб, заповнення гірничих виробок чи рекультиваційних робіт, де можуть бути використані не відходи, а первинні матеріали. У разі неможливості повторного використання або перероблення застосовуються інші форми, серед яких операції з енергетичного відновлення та виробництва палива або матеріалів для техногенного заповнення. Кінцевою, найменш бажаною у відповідності до ієрархії управління відходами, є операція їх видалення шляхом захоронення на спеціалізованих полігонах або знешкодження на відповідних установках.

Директива (ЄС) 2018/851 [14], якою модернізовано Рамкову директиву про відходи, відповідає новим викликам, пов'язаним із раціональним використанням викопних ресурсів, зменшенням антропогенного навантаження та формуванням засад циркулярної економіки. У документі визначено цільові показники для держав-членів ЄС, що передбачають поетапне зростання рівня підготовки до повторного використання та перероблення побутових відходів:

- до 55 % за масою – до 2025 року;
- до 60 % за масою – до 2030 року;
- до 65 % за масою – до 2035 року.

Також встановлено вимогу скоротити харчові відходи на всіх етапах продовольчих ланцюгів на 50 % до 2030 року, зокрема шляхом регулювання утворення органічних відходів у виробництві, переробці, роздрібній торгівлі, громадському харчуванні та домогосподарствах.

Другий структурний рівень правового регулювання відходів у ЄС охоплює спеціальні нормативні акти, серед яких Директива 1999/31/ЄС [15] про полігони відходів. Згідно із європейською ієрархією, видалення відходів є

найменш ефективним способом управління ними, тому має застосовуватися лише в тих випадках, коли інші операції неможливі. Директива 1999/31/ЄС спрямована на забезпечення високих стандартів контролю за процесами захоронення, мінімізацію ризиків для довкілля та здоров'я населення, а також скорочення викидів метану шляхом впровадження технологічних і організаційних заходів. Вона встановлює вимоги до проектування, експлуатації, закриття та подальшого моніторингу полігонів, а також передбачає їх класифікацію на три типи: полігони для небезпечних відходів, для не небезпечних відходів та для інертних матеріалів. Документ також визначає перелік відходів, заборонених для захоронення, зокрема рідких, вибухонебезпечних, легкозаймистих чи корозійних, а також медичних та ветеринарних відходів.

Третій рівень регулювання включає акти, що спрямовані на окремі категорії відходів у контексті розширеної відповідальності виробника. До них належать директиви щодо упаковки (94/62/ЄС) [16], відпрацьованих транспортних засобів (2000/53/ЄС) [17], відходів електричного та електронного обладнання (2012/19/ЄС) [18], а також батарей та акумуляторів (2006/66/ЄС) [19]. Кожна з них визначає конкретні вимоги до екодизайну продукції, систем збирання, повторного використання та перероблення, а також містить обмеження щодо використання небезпечних речовин і встановлює вимоги до маркування для спрощення ідентифікації матеріалів.

Нова політика Європейської Комісії, представлена у Плані дій з циркулярної економіки від 11 березня 2020 року [20], передбачає перехід до більш стійких моделей виробництва та споживання. Серед її ключових положень – підвищення довговічності та ремонтпридатності товарів, мінімізація вмісту небезпечних речовин, збільшення частки вторинної сировини у виробництві, протидія одноразовому використанню, зменшення екологічного та вуглецевого сліду продукції, а також розвиток моделей «продукт як послуга», що стимулюють виробників відповідати за вироблений продукт упродовж усього життєвого циклу.

В Україні рамковим нормативно-правовим актом у сфері поводження з відходами є Закон України «Про управління відходами» [21], який формує цілісну правову платформу для регулювання всіх етапів управлінського циклу – від утворення до оброблення. Закон закріплює принципи ієрархії управління відходами, розширеної відповідальності виробника, пріоритету запобігання утворенню та повторного використання, а також визначає обов'язки виробників, споживачів та органів місцевого самоврядування. Останні отримують повноваження щодо розроблення місцевих планів управління відходами, створення інфраструктури, забезпечення обліку, звітності та участі громадськості, що сприяє формуванню адаптованих локальних систем управління відходами.

У контексті житлово-комунального сектору важливу роль відіграє Закон України «Про житлово-комунальні послуги» [22], який окреслює засади надання послуг зі збору, транспортування та оброблення побутових відходів, визначаючи організаційно-правову основу функціонування відповідних комунальних та приватних операторів.

Доповнюють нормативно-правову базу підзаконні нормативні та методичні акти, зокрема це «Правила визначення норм надання послуги з управління побутовими відходами», що регламентують порядок визначення норм надання послуг зі збору та вивезення побутових відходів; «Методичні рекомендації щодо розроблення місцевих планів управління відходами»; «Методика роздільного збирання побутових відходів».

Нормативно-правові акти чітко визначають, що саме органи місцевого самоврядування мають відповідати за побудову системи управління твердими побутовими відходами на своїй території. Закон «Про управління відходами» покладає на них обов'язки щодо планування, організації, забезпечення інфраструктурою, укладення договорів на надання послуг, забезпечення обліку та звітності, залучення громадян, інформування, здійснення заходів щодо зменшення утворення відходів, сортування, оброблення тощо.

При цьому підзаконні акти дають методичні інструменти для реалізації: типові норми надання послуг, методики складання місцевих планів, регламенти роздільного збирання, стандарти контейнерних майданчиків, умови укладання договорів з операторами, вимоги до частоти вивезення, транспорту та утилізації.

Наявність правової бази дає громадам повноваження, але також накладає відповідальність за створення ефективної системи, забезпечення доступності послуг, контроль якості, дотримання екологічних стандартів, ведення прозорої інформаційної політики, залучення громадськості.

Попри наявність сучасної законодавчої бази, її імплементація на практиці стикається з певними проблемами, зокрема це недостатньо чітка організаційна структура управління на центральному та місцевому рівнях, неузгодженість між окремими нормативними актами, відсутність належного контролю за виконанням норм, слабка технічна оснащеність, недостатня прозорість і підзвітність, а також низький рівень громадської участі.

Існує також проблема адаптації законодавства до подій, пов'язаних із військовим станом, зростанням обсягів «воєнних» відходів, зруйнованої інфраструктури, стихійних сміттєзвалищ, що потребують окремого правового врегулювання, спеціальних процедур і чіткої відповідальності. Автори досліджень вказують, що сучасна нормативна база потребує доповнення новими категоріями (наприклад, «воєнні відходи»), механізмами реконструкції, рекультивзації, залучення міжнародних і донорських ресурсів, а також делімітації повноважень між різними рівнями влади [23, 24].

Крім того, проблематичною є практика реалізації принципу розширеної відповідальності виробника: відсутні механізми контролю, моніторингу, стимулів для виробників, відсутня система збирання певних видів відходів (упаковки, батареї, електроніка), відтак важко гарантувати, що відповідальність реалізується ефективно.

Не менш критичним є питання участі громадян – без активної інформаційної політики, просвіти, залучення представників громади,

відкритості процедур та зворотного зв'язку правові норми можуть бути не дієвими.

Нормативно-правове регулювання – фундамент, на якому має будуватися система управління побутовими відходами на місцевому рівні. Водночас, сама наявність норм – недостатня умова, важливо те, щоб вони були імплементовані: органи місцевого самоврядування мали необхідні ресурси, компетенції та політичну волю; щоб існували механізми контролю й звітності; щоб громадяни були залучені та поінформовані.

2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

2.1 Аналіз стану системи управління побутовими відходами у Хмельницькій області

Хмельницька область є регіоном західної частини України, територія області охоплює 20,6 тис. км², що становить 3,4 % площі держави (таблиця 2.1), і характеризується компактністю та вигідним географічним положенням на перетині важливих транспортних коридорів між північчю та півднем, заходом та сходом країни.

Таблиця 2.1 – Характеристика Хмельницької області

Найменування	Показник
Чисельність населення, тис. осіб, з них:	1228,8
Кам'янець-Подільський район	279,8
Хмельницький район	672,3
Шепетівський район	276,7
Площа, тис. км ²	20,629
Відсоток від площі країни, %	3,4
Протяжність:	
з півночі на південь, км	256,2
зі сходу на захід, км	192,5
Кількість населених пунктів, з них:	1451
міст	13
селищ	24
сіл	1414

Адміністративним центром є місто Хмельницький, розташоване близько до географічного центру області, що сприяє розвитку комунікацій, торгівлі, промисловості й логістики (рисунок 2.1).

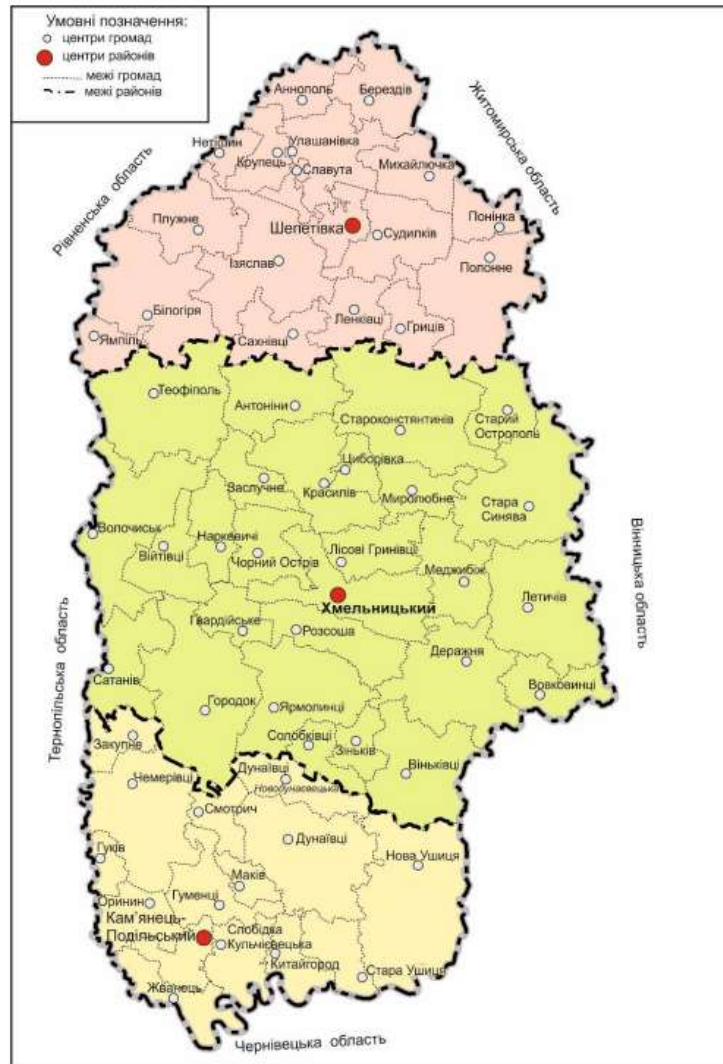

Рисунок 2.1 – Адміністративна карта Хмельницької області [25]

До початку повномасштабної агресії російської федерації динаміка чисельності населення області характеризувалася стійким скороченням, на міських жителів припадало близько 58 %, частка сільського населення становила 42 %; статевий склад населення відзначався переважанням жінок (53,5 %). Найбільш густонаселеними територіальними громадами (від 100 тис. осіб) є Хмельницька та Кам'янець-Подільська міські громади.

У грудні 2024 року в області було зареєстровано 120 906 внутрішньо переміщених осіб, що за масштабами їх розміщення відповідає третьому місцю серед західних регіонів після Львівської та Вінницької областей.

Територія Хмельницької області розташована в межах двох геоструктурних регіонів – Волино-Подільської плити та західного схилу Українського кристалічного масиву (щита), які, у свою чергу, є структурними елементами Східно-Європейської платформи (рисунок 2.2). Волино-Подільська плита характеризується моноклінальним заляганням осадових верств, полого нахилених в сторону Передкарпатського крайового прогину та різною глибиною залягання кристалічного фундаменту. Осадовий комплекс плити складений широким віковим спектром порід – від рифейських до антропогенових. Кристалічні породи щита відслонюються в берегових схилах Південного Бугу, Дністра та їх допливів [25].

Рисунок 2.2 – Тектонічна будова Хмельницької області [25]

Хмельницька область включає території Подільської, Придніпровської та Волинської височин. Більша частина території Хмельниччини належить до лісостепової зони і лише її північний край – до лісової (зони мішаних лісів). Тут є ділянки з поліським рельєфом (рівнинні лісові території з болотами), типові подільські ділянки з розсіченим рельєфом та родючими ґрунтами, Товтрова гряда (залишки древнього тортонського бар'єрного рифу), плато, розчленоване каньйоноподібними долинами річок тощо [26].

Ґрунтовий покрив Хмельницької області сформувався переважно на лесових відкладах, що зумовило його родючість (рисунок 2.3).

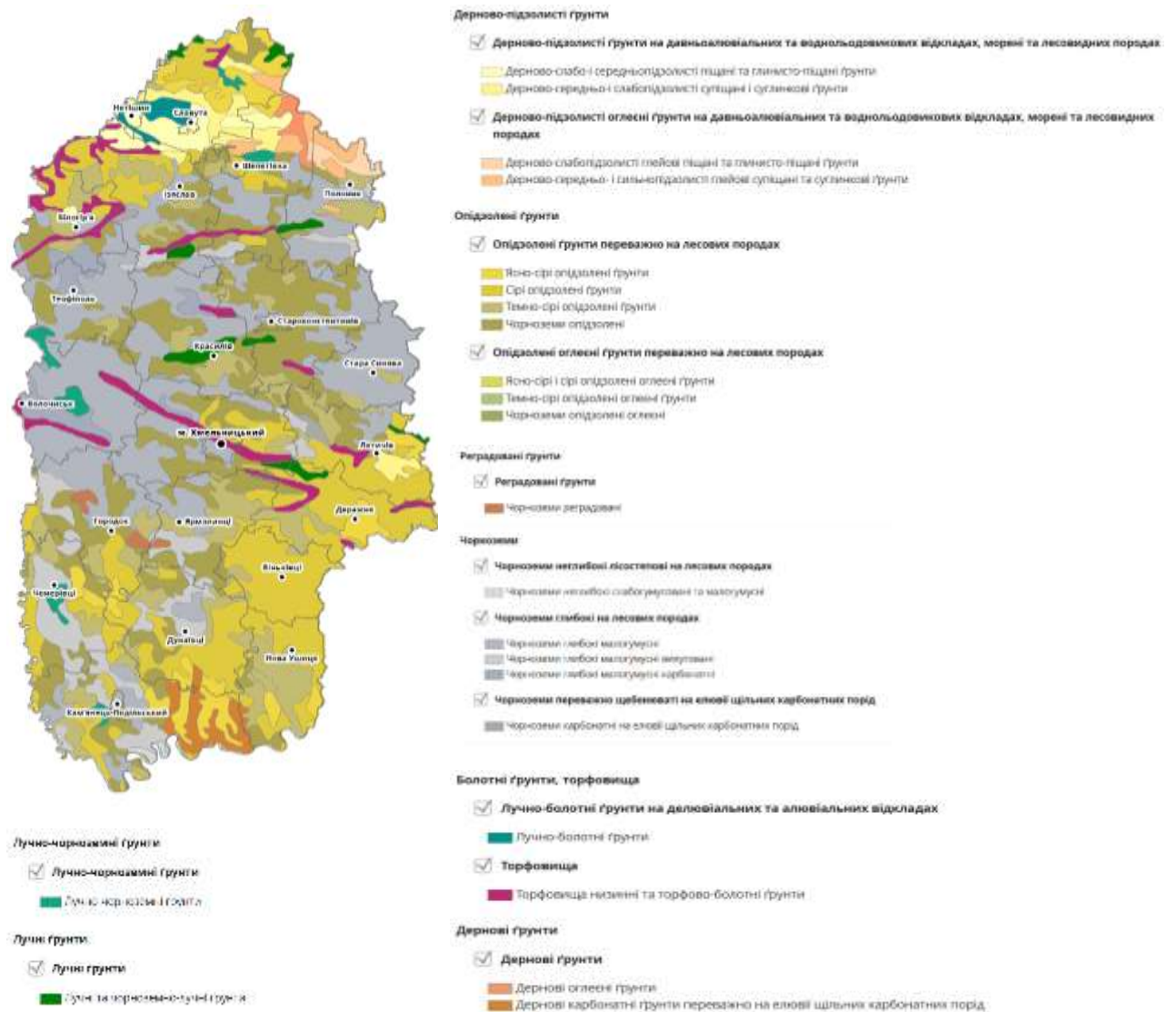

Рисунок 2.3 – Карта ґрунтів Хмельницької області [27]

На вирівняних поверхнях Подільської височини під природною степовою рослинністю сформувалися глибокі чорноземи, тоді як у більш розчленованому рельєфі, під лісовими фітоценозами, утворилися лісові опідзолені ґрунти. Ґрунтове різноманіття області охоплює близько 50 ґрунтових відмін, серед яких найбільші площі припадають на чорноземи (60,7 % ріллі області), що домінують у центральній частині регіону. Сільськогосподарські угіддя займають 75,9 % її території.

Річкова мережа області представлена трьома річковими басейнами (рисунок 2.4): Дністра – 7,74 тис. км² території області (37,6 %); Південного Бугу – 4,61 тис. км² території області (22,4 %); Дніпра – 8,27 тис. км² території області (40 %).

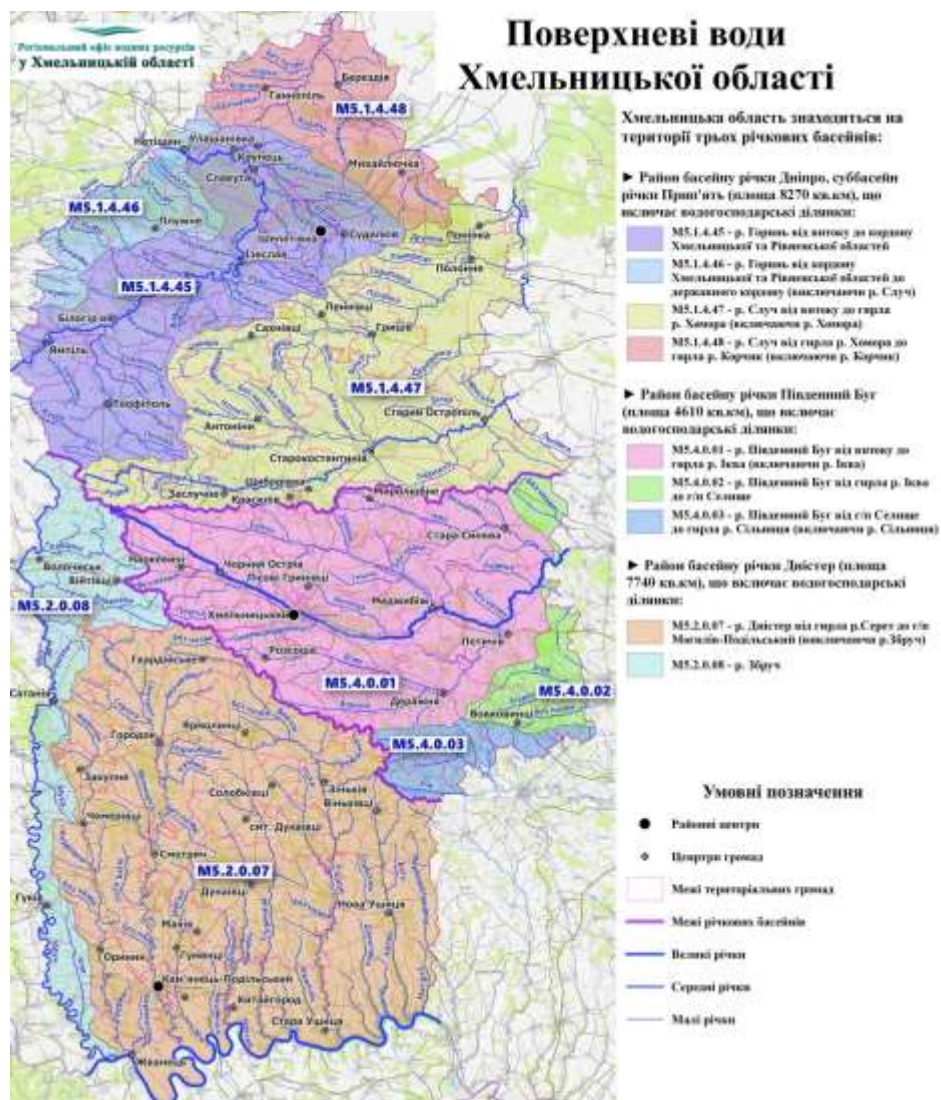

Рисунок 2.4 – Поверхні води Хмельницької області [28]

Клімат Хмельницької області є помірно-континентальним з теплим літом, м'якою зимою та достатньою кількістю опадів., що створює сприятливі умови для ведення аграрного виробництва.

Ліси та інші лісовкриті площі займають 13,9 % території області. Основна частина лісових масивів зосереджена у її поліській частині, де вони займають близько 39,2 % лісовкритої площі області.

Хмельниччина характеризується збалансованим розвитком промисловості, аграрного сектору та сфери послуг. У промисловості провідними галузями є машинобудування, харчова та переробна промисловість, виробництво будівельних матеріалів та енергетика. Сільське господарство спеціалізується на вирощуванні зернових культур, цукрових буряків, овочів, а також розвитку тваринництва. Інфраструктурний комплекс області включає транспортну мережу автомобільних і залізничних шляхів, об'єкти соціальної сфери та господарську інфраструктуру, що забезпечує умови для сталого розвитку територіальних громад. На території області нараховується більш як 1000 підприємств, установ і організацій, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням промислових та побутових відходів. Забруднення навколишнього природного середовища відходами виробництва та споживання набуває для області все більшої гостроти.

Відповідно до Закону України «Про управління відходами» управління відходами – комплекс заходів із збирання, перевезення, оброблення (відновлення, у тому числі сортування, та видалення) відходів, включаючи нагляд за такими операціями та подальший догляд за об'єктами видалення відходів.

Побутові відходи – це змішані та/або роздільно зібрані відходи від домогосподарств, включаючи відходи паперу, картону, скла, пластику, деревини, текстилю, металу, упаковки, біовідходи, відходи електричного та електронного обладнання, відходи батарей та акумуляторів, небезпечні відходи у складі побутових, великогабаритні та ремонтні відходи, а також змішані та/або роздільно зібрані відходи з інших джерел, якщо ці відходи

подібні за своїм складом до відходів домогосподарств. До складу послуги з управління побутовими відходами входять операції із збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів.

Стан системи управління побутовими відходами у Хмельницькій області можна охарактеризувати як інституційно сформований, однак внутрішньо фрагментований та функціонально неоднорідний. Попри наявність окремих елементів сучасної інфраструктури, система має низку структурних і організаційних проблем, що ускладнюють її ефективне функціонування.

Згідно з даними Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації [29] щорічні обсяги утворення відходів за останні 5 років збільшилися вдвічі (рисунок 2.5).

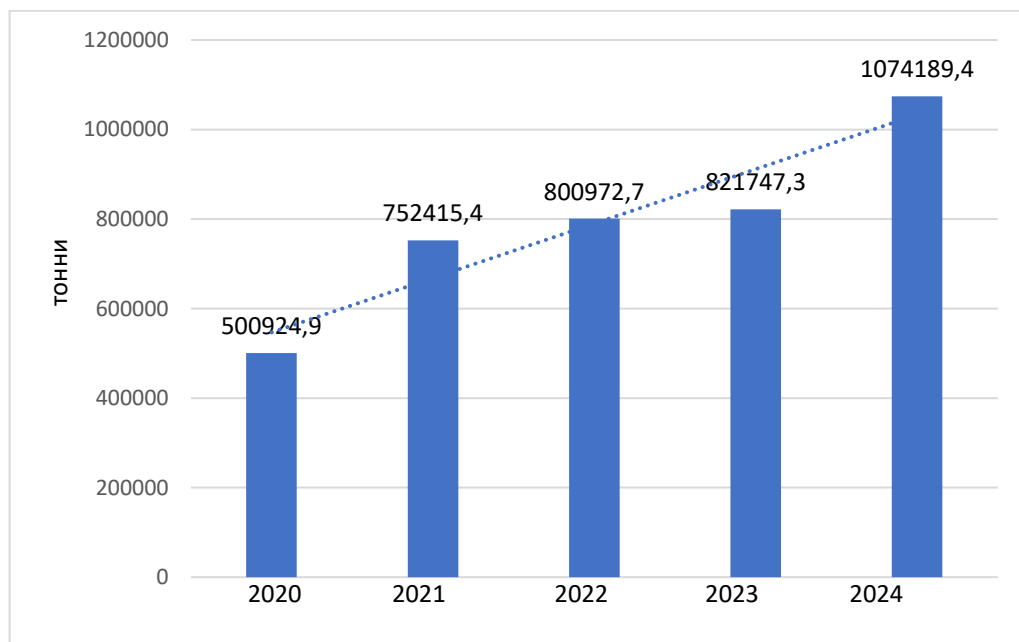

Рисунок 2.5 – Показники утворення відходів у динаміці з 2020 року по 2024 рік

Така ж тенденція прослідковується і для побутових відходів (рисунок 2.6). Водночас збільшення показника утворення твердих побутових відходів на особу є інтенсивнішим, адже за останні 5 років цей показник збільшилися майже втричі.

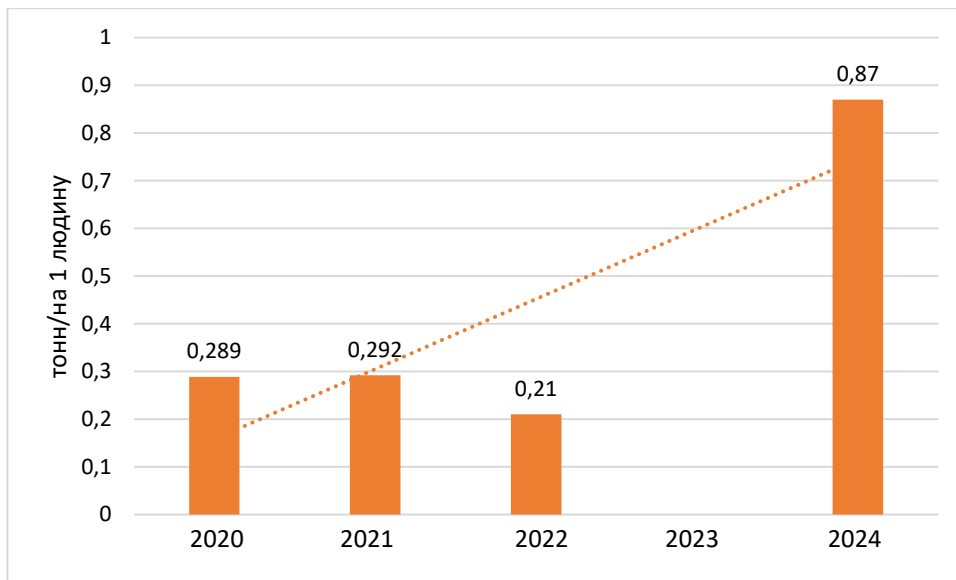

Рисунок 2.6 – Показники обсягів твердих побутових відходів на особу в динаміці з 2020 року по 2024 рік (дані за 2023 рік відсутні)

Органами місцевого самоврядування та виконавчої влади здійснюються заходи для запровадження роздільного збирання побутових відходів за видами окремих компонентів. Всього в області 78,0 % населення охоплені послугою зі збирання та вивезення твердих побутових відходів та 7,5 % населення області охоплені послугою роздільного збору відходів (сортування відходів на місці їх збору). Збирання побутових відходів здійснюється за допомогою контейнерної, безконтейнерної систем та у пунктах роздільного збирання. При контейнерній системі збирання здійснюють у контейнери об'ємом 1,1 м³ або 0,75 м³. Продовжується запровадження роздільного збирання побутових відходів та небезпечних відходів у їх складі. Станом на 01 січня 2025 року на території Хмельницької міської територіальної громади відкрито два Центри управління відходами, де приймають будівельні відходи, «зелені відходи», меблі, побутову техніку, ПЕТ, скло, папір, поліетилен, комбінованне поковання, небезпечні відходи у складі побутових, змішані відходи, метал та одяг. Також небезпечні відходи у складі побутових збираються окремо Хмельницьким комунальним підприємством «Спецкомунтранс» пересувним мобільним пунктом (Екобус) та передаються спеціалізованим підприємствам, що мають дозвільні документи на здійснення операцій у сфері управління

небезпечними відходами. У 2024 році Екобусом було прийнято батарейок – 5678 кг, ламп люмінесцентних та енергозберігаючих – 8834 штуки, термометрів – 1000 штуки, медикаментів – 1500 кг, відпрацьованого електричного та електронного обладнання – 3000 кг, тари (фарба, клеї, розчинники) – 2000 кг.

На сьогодні існують проблеми подальшого запровадження роздільного збирання корисних компонентів відходів, що пов'язано насамперед, з відсутністю реального стимулюючого ринку збуту цих компонентів, зацікавленості у цій проблематиці, крім того вторинне використання, переробка та знешкодження твердих побутових відходів потребують вкладення значних коштів.

Основним способом видалення ТПВ в області є їх захоронення на полігонах та сміттєзвалищах – близько 99,9 % ТПВ; частка компостування та рециклінгу відходів залишається незначною. В області це забезпечується функціонуванням 746 сміттєзвалищ: 21 міськрайонних, 11 селищних, 711 сільських. Із загальної кількості сміттєзвалищ паспортизовані 59,0 % (усі міськрайонні та селищні), не паспортизовані 267 сільських полігонів, 17 сміттєзвалищ закрито/ліквідовано. Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів) станом на 01.01.2023 року наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Кількість діючих сміттєзвалищ (полігонів) у Хмельницькій області станом на 01.01.2023 року

№ п/п	Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону	Кількість	Площі під ТПВ, га
1	2	3	4
Сміттєзвалища			
1.	Кам'янець-Подільський район	80	51,117
2.	Хмельницький район	251	166,474
3.	Шепетівський район	123	98,022
ВСЬОГО		454	315,613

Кінець таблиці 2.2

1	2	3	4
Полігони			
1.	с-ще Білогір'я	1	3,75
2.	с-ще Віньківці	1	6,51
3.	м. Волочиськ	1	4,8
4.	м. Городок	1	3,9051
5.	м. Деражня	1	2,14
6.	м. Дунаївці	1	13,133
7.	м. Ізяслав	1	3,0
8.	м. Кам'янець-Подільський	1	12,1197
9.	м. Красилів	1	6,276
10.	с-ще Летичів	1	2,8
11.	с-ще Нова Ушиця	1	3,0
12.	м. Полонне	1	3,7407
13.	м. Славута	1	7,8301
14.	м. Старокостянтинів	1	4,61
15.	с-ще Стара Синява	1	4,4947
16.	с-ще Теофіполь	1	3,3
17.	с-ще Чемерівці	1	5,3
18.	м. Шепетівка	1	4,3
19.	с-ще Ярмолинці	1	3,7
20.	м. Нетішин	1	3,0
21.	м. Хмельницький	1	13,6
Всього		21	115,3093
Заводи по переробці твердих побутових відходів		відсутні	

Полігони твердих побутових відходів експлуатуються за відсутності проєктної документації, без виконання інженерних, екологічних та санітарно-гігієнічних досліджень, а також геологічних та гідрогеологічних вишукувань. На більшості полігонів твердих побутових відходів не здійснюється моніторинг їх впливу на підземні водоносні горизонти, лише деякі підприємства, що експлуатують полігони твердих побутових відходів, уклали угоди на проведення контролю впливу місць видалення відходів на ґрунти. Не вирішеним залишається питання збору та утилізації фільтрату майже для усіх полігонів області. Лише на Хмельницькому полігоні побутових відходів з лютого 2025 року розпочали роботу очисні споруди для очистки фільтрату полігону.

Згідно з реєстром дозволів на здійснення операцій з оброблення відходів, на території Хмельницької області функціонують 4 підприємства, що отримали дозвіл на операції з оброблення відходів.

Відповідно до проєкту Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області [30] діючі об'єкти інфраструктури відновлення відходів в області практично відсутні (таблиця 2.3).

Таким чином, на сьогодні управління побутовими відходами у Хмельницькій області здійснюється здебільшого у форматі збирання змішаних відходів з подальшим захороненням, що є домінуючою, але найменш екологічно прийнятною практикою. Роздільне збирання поширене епізодично й не утворює цілісної системи: окремі громади впроваджують фракційне сортування, проте його обсяги залишаються недостатніми для істотного зниження частки змішаних відходів. Інфраструктура роздільного збирання небезпечних компонентів побутових відходів (батареї, лампи, ВЕЕО, відходи упаковки) функціонує локально.

Потужності інфраструктури відновлення відходів абсолютно не відповідають обсягам відходів, що генеруються в області.

Таблиця 2.3 – Об'єкти інфраструктури для забезпечення відновлення відходів у Хмельницькій області

№ з/п	Найменування об'єкта	Кількість об'єктів, що експлуатуються
1	Об'єкти інфраструктури для роздільного збирання та транспортування відходів	212
1.1	Пункти роздільного збирання побутових відходів	316
1.2	Місця тимчасового зберігання відходів від руйнувань	1
1.3	Сміттєперевантажувальні станції	-
2	Об'єкти інфраструктури відновлення відходів	-
2.1	Об'єкти рециклінгу відходів	-
2.2	Об'єкти іншого відновлення відходів (виробництва енергії та перетворення відходів у матеріали, що можуть бути використані як паливо або для іншого виробництва енергії)	-

Суттєвою проблемою є недостатня кількість сучасних полігонів, що відповідають вимогам екологічної безпеки, та наявність значної кількості сміттєзвалищ, що потребують рекультивації.

Значна частка об'єктів поводження з відходами перебуває у стані перевантаження або вичерпання експлуатаційного ресурсу. Через це у громадах накопичуються відходи, що не підлягають повторній переробці, а ризики забруднення ґрунтів, водних ресурсів і атмосферного повітря зростають. Належне технічне оснащення наявних сортувальних ліній також є обмеженим, що знижує ефективність відбору вторинної сировини.

2.2 Територіально-адміністративна та соціально-економічна характеристика громад Хмельницької області

Хмельницька область згідно з адміністративно-територіальним поділом включає три адміністративні райони: Хмельницький, Кам'янець-Подільський та Шепетівський. До їх складу входить 60 територіальних громад (рисунок 2.4), зокрема: міських – 13 (22 %), селищних – 22 (36 %), сільських – 25 (42 %). Найбільша кількість громад утворилась у Хмельницькому районі – 27, у Шепетівському – 18, у Кам'янець-Подільському – 15.

У сучасних аналітичних підходах, що використовуються для оцінювання різних параметрів розвитку громад (зокрема фінансових) запропоновано [31] класифікувати громади за чисельністю населення, що також є коректним і для подальшого визначення інституційної спроможності громад у сфері управління відходами, оскільки від чисельності населення будуть залежати обсяги утворення твердих побутових відходів:

- понад 20 тис. – великі;
- 10–20 тис. – середні;
- 5–10 тис. – малі;
- до 5 тис. – дуже малі.

Таблиця 2.4 – Чисельність населення територіальних громад Хмельницької області

Назва одиниці адміністративно-територіального устрою	Чисельність наявного населення, тис. осіб		
	усього	міське	сільське
1	2	3	4
Хмельницька область	1228829	713312	515517
Кам'янець-Подільський район			
1. Гуківська сільська ТГ	2601	0	2601
2. Гуменецька сільська ТГ	12464	0	0

Продовження 1 таблиці 2.4

1	2	3	4
3. Дунаєвецька міська ТГ	35458	15707	19751
4. Жванецька сільська ТГ	7914	0	7914
5. Закупненська селищна ТГ	7084	0	7084
6. Кам'янець-Подільська міська ТГ	107879	96896	10983
7. Китайгородська сільська ТГ	4157	0	4157
8. Маківська сільська ТГ	6543	0	6543
9. Новодунаєвецька селищна ТГ	9792	2297	7495
10. Новоушицька селищна ТГ	25953	3880	22073
11. Орининська сільська ТГ	8220	0	8220
12. Слобідсько-Кульчієвецька сільська ТГ	11975	0	11975
13. Смотрицька селищна ТГ	6070	1739	4331
14. Староушицька селищна ТГ	6870	2057	4813
15. Чемеровецька селищна ТГ	26809	5088	21721
Разом	279789	129024	150765
Хмельницький район			
16. Антонінська селищна ТГ	10109	2111	7998
17. Війтовецька ТГ	7802	811	6991
18. Віньковецька селищна ТГ	18227	5997	12230
19. Вовковинецька селищна ТГ	6008	2367	3641
20. Волочиська міська ТГ	33679	18295	15384
21. Гвардійська сільська ТГ	7476	0	7476
22. Городоцька міська ТГ	34276	15633	18643
23. Деражнянська міська ТГ	22903	11272	11631
24. Заслучненська сільська ТГ	4206	0	4206
25. Зіньківська сільська ТГ	3656	0	3656
26. Красилівська міська ТГ	29150	18356	10794
27. Летичівська селищна ТГ	18400	10074	8326

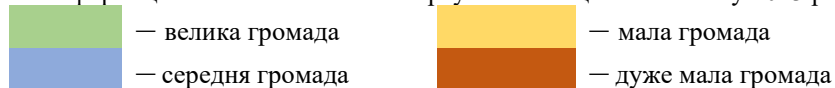
Продовження 2 таблиці 2.4

1	2	3	4
28. Лісовогринівецька сільська ТГ	7558	0	7558
29. Меджибізька селищна ТГ	7264	1237	6027
30. Миролобненська сільська ТГ	3999	0	3999
31. Наркевицька селищна ТГ	5822	1457	4365
32. Розсопанська сільська ТГ	11250	0	11250
33. Сатанівська селищна ТГ	9778	2341	7437
34. Солобковецька сільська ТГ	3896	0	3896
35. Старокостянтинівська міська ТГ	50891	33921	16970
36. Староостропільська сільська ТГ	5588	0	5588
37. Старосинявська селищна ТГ	18378	5084	13294
38. Теофіпольська селищна ТГ	24511	7745	16766
39. Хмельницька міська ТГ	292889	274452	18473
40. Чорноострівська селищна ТГ	12225	902	11323
41. Щиборівська сільська ТГ	3778	0	3778
42. Ярмолинецька селищна ТГ	18586	7122	11464
Разом	672305	419177	253128
Шепетівський район			
43. Берездівська сільська ТГ	8163	0	8163
44. Білогірська селищна ТГ	18757	5089	13668
45. Ганнопільська сільська ТГ	5951	0	5951
46. Грицівська селищна ТГ	6872	3416	3456
47. Ізяславська міська ТГ	28872	15996	12876
48. Крупецька сільська ТГ	3353	0	3353
49. Ленковецька сільська ТГ	6270	0	6270
50. Михайлюцька сільська ТГ	5000	0	5000
51. Нетішинська міська ТГ	37537	36492	1045
52. Плужненська сільська ТГ	7060	0	7060

Кінець таблиці 2.4

1	2	3	4
53. Полонська міська ТГ	32145	20172	11973
54. Понінківська селищна ТГ	7871	6914	957
55. Сахновецька сільська ТГ	4733	0	4733
56. Славутська міська ТГ	35591	34918	673
57. Судилківська сільська ТГ	12397	0	12397
58. Улашанівська сільська ТГ	7979	0	7979
59. Шепетівська міська ТГ	42278	40299	1979
60. Ямпільська селищна ТГ	5906	1815	4091
Разом	276735	165111	111624

Примітка: * за інформацією Екологічного паспорту Хмельницької області у 2023 році;

Відповідно до таблиці 2.4 в області нараховується 16 (27 %) великих громад, здебільшого це міські громади (серед них селищних три – це Теофіпольська, Чемеровецька та Новоушицька громади); 11 (18 %) середніх громад; 24 малих (40 %) та 9 дуже малих громад (15 %). Таким чином в області за чисельністю превалюють малі громади (рисунок 2.7), які разом з дуже малими складають більше половини усіх громад області.

Ряд 1 – Хмельницький район, Ряд 2 – Кам'янець-Подільський район,
Ряд 3 – Шепетівський район

Рисунок 2.7 – Розподіл громад по районах Хмельницької області

Важливою рисою області є поєднання міських «ядер» та розгалуженої сільської мережі: у межах 60 громад функціонують міські, селищні та сільські громади, які відрізняються щільністю розселення, кількістю населених пунктів у складі громади, площею та конфігурацією території (що безпосередньо впливає на транспортну доступність послуг і вартість утримання інфраструктури). Типовою є ситуація, коли міські громади мають компактніші території та вищу концентрацію населення, тоді як значна частина сільських/селищних громад поєднує десятки сіл і потребує складнішої організації мережі закладів освіти, медицини, соціальних та адміністративних сервісів.

Водночас потрібно враховувати те, що хоча й безперечно фінансово-економічна інтерпретація чисельності населення ТГ задає базовий рівень спроможності громади, однак наявність великих роботодавців, енерго- та матеріаломістких виробництв, а також підприємств із високою доданою вартістю може суттєво впливати на реальну стійкість фінансової бази (податки, земельні платежі, рентні та супутні надходження), інвестиційну привабливість і структуру зайнятості.

Великі громади області формують регіональні центри тяжіння населення та бізнесу, концентрують робочі місця у сфері послуг, переробної промисловості, торгівлі, логістики, а також мають розвинені ринки праці й освітньо-медичну інфраструктуру. Їхній соціально-економічний профіль характеризується більшою диверсифікацією джерел доходів місцевих бюджетів і, відповідно, вищою спроможністю фінансувати інфраструктурні проєкти, підтримувати комунальні підприємства, модернізувати транспорт і житлово-комунальне господарство. У межах цієї групи чітко виокремлюються громади з великими міськими центрами (наприклад, Хмельницька та Кам'янець-Подільська громади) а також громади зі змішаною структурою, де значна частина території є сільською, а «ядро» забезпечує ключові надходження та сервісні функції.

Великі громади мають значні відмінності між собою, наприклад Хмельницька міська громада (292889 осіб) є найбільшим урбанізованим центром області. Її промисловий профіль підсилюють підприємства машинобудівного та приладобудівного й електротехнічного спрямування, зокрема ТОВ «Укрелектроапарат», «Новатор» тощо; та майже в 7 разів менша за чисельністю Нетішинська міська громада (37537 осіб) – приклад великої громади зі специфічною економічною спеціалізацією: тут розміщена філія «ВП «Хмельницька АЕС» АТ «НАЕК «Енергоатом», а місто Нетішин є містом-супутником станції. Це формує концентровану зайнятість, значні потоки доходів населення та підвищені вимоги до планування житлово-комунальної, соціальної й транспортної інфраструктури.

У великих громадах області також суттєву роль відіграють харчова промисловість і переробка агросировини (зокрема цукрове виробництво та інші напрями харчової індустрії, що характерні для регіону).

Середні громади зазвичай поєднують локальні урбанізовані центри (селища/малі міста) із сільською периферією, що зумовлює подвійний характер соціально-економічних пріоритетів: з одного боку, підтримання міської інфраструктури та мережі бюджетних установ, з іншого – забезпечення транспортної доступності й базових послуг для розосереджених сіл. Для цієї групи типовою є більша чутливість до демографічних змін (міграція, старіння населення) та залежність фінансової стійкості від кількох бюджетоутворювальних підприємств або секторів (агровиробництво, переробка, торгівля). Найпоказовіший для Хмельниччини приклад – Гуменецька громада, яка за чисельністю належить до середніх, але на її території (с. Гуменці, поблизу м. Кам'янця-Подільського) розміщено АТ «Подільський цемент» (CEMARK/CRH) – один з найбільших виробників цементу в Україні та Європі. Тобто в цьому випадку демографічно «середня» громада може мати високі фінансові й інвестиційні параметри, нехарактерні для її чисельності населення. Хоча об'єктивно середні громади мають помітно кращі можливості для формування професійних управлінських команд і

впровадження інструментів планування розвитку порівняно з малими та дуже малими громадами.

Для малих громад Хмельницької області типовими є аграрно-переробні функції та промисловість «середньої концентрації», що може істотно підсилювати дохідну базу громади. Соціально-економічний розвиток тут значною мірою визначається якістю дорожньої та соціальної інфраструктури (заклади освіти, ФАП/амбулаторія, соціальні послуги, адміністративні сервіси) та спроможністю громади втримувати мережу закладів за відносно обмеженої доходної бази. Управлінська модель часто базується на розгалуженій старостинській мережі, а ключовими викликами стають оптимізація видатків на утримання інфраструктури й забезпечення стандартів доступності послуг у сільській місцевості. Водночас, для малих ТГ Хмельниччині також можливий суттєвий вплив на спроможність громади промислової спеціалізації, наприклад, у Понінківській селищній громаді (7871 особа) здійснює виробничу діяльність ТОВ «Понінківська картонно-паперова фабрика-Україна». Такі підприємства, навіть будучи розташованими поза великими містами, здатні створювати відносно стабільні робочі місця та формувати помітний для місцевого бюджету ефект через податки й супутні ланцюги постачання.

Дуже малі громади характеризуються найвищими ризиками фрагментації послуг і фінансової вразливості через вузьку податкову базу та обмежений «ефект масштабу». У таких громадах витрати на одиницю послуги (освіта, благоустрій, адмінсервіси) зазвичай є відносно високими, оскільки їх потрібно забезпечувати для невеликої й часто розосередженої чисельності населення. Соціально-економічний профіль здебільшого моносекторальний (домінування первинного сектору, самозайнятість, малі підприємства), а пріоритети розвитку зосереджуються на підтримці базової життєздатності території: дороги місцевого значення, водопостачання, поводження з відходами, доступність медичних та соціальних послуг, енергоефективність об'єктів бюджетної сфери.

Відповідно до проєкту Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області до 2030 року [30] її запропоновано поділити на три кластери – Північний, Центральний та Південний, що територіально співпадають з районами. За чисельністю населення, більш ніж у 2,5 рази переважає Центральний кластер.

У Центальному кластері знаходиться найбільше великих (44 % від кількості усіх великих ТГ), середніх (66 % від кількості усіх середніх ТГ) та дуже малих громад (56 % від кількості усіх дуже малих ТГ); найбільша кількість малих громад (38 % від їх загальної кількості) знаходиться у Північному кластері. З точки зору побудови ефективної системи управління відходами важливим є розподіл громад безпосередньо в середині кожного кластера (рисунок 2.8). Найбільше в усіх кластерах представлені малі громади. У Центальному кластері домінування великих і середніх громад у створює високий потенціал для розбудови сучасної інфраструктури та оптимізації транспортних потоків завдяки більшій щільності населення і стабільності економічної бази.

1 – великі громади; 2 – середні громади;

3 – малі громади; 4 – дуже малі громади

Рисунок 2.8 – Розподіл громад у межах кластерів, %

Водночас значна присутність дуже малих громад у цьому ж кластері підсилює внутрішню неоднорідність, що може вплинути на формування тарифів на послуги всередині кластеру.

У Південному і Північному кластерах переважання малих громад зумовлює високу фрагментованість, що істотно знижує можливості використання сучасних технологій та підвищує витрати на логістику. Низька частка середніх громад формує інституційний розрив між великими і малими адміністративними одиницями, що може мати негативний вплив на синхронізацію регіонального планування.

2.3 Стратегічні та програмні документи громад у сфері управління побутовими відходами

Організаційно-правова складова спроможності громад у Хмельницькій області на регіональному рівні представлена переважно регіональною програмою охорони довкілля, адже регіональний план управління відходами для Хмельницької області був розроблений і публічно презентований у вигляді проєкту (версія до 2030 року) [30], проте не був затверджений і наразі проводиться його оновлення відповідно до актуальної національної нормативно-правової бази. У зв'язку з цим відсутні і місцеві плани (їх проєкти) на рівні ОТГ. За відсутності регіонального плану процеси планування у громадах мають фрагментарний характер та зводяться переважно до прийняття окремих програм або рішень, спрямованих на вирішення поточних завдань житлово-комунального господарства, благоустрою чи санітарного очищення. Такі документи, навіть за наявності нормативного статусу, не формують цілісної системи управління відходами, оскільки не ґрунтуються на єдиному регіональному баченні, не передбачають узгоджених сценаріїв розвитку інфраструктури та, як правило, не інтегровані між собою на рівні області.

Переважна частина територіальних громад Хмельницької області має спеціалізовані програмні документи у сфері управління відходами або пов'язаних з охороною навколишнього середовища. Діючі на сьогодні програми представлені в таблиці 2.5, вони охоплюють близько 55 % ТГ області.

Таблиця 2.5 – Перелік діючих програм територіальних громад Хмельницької області, що стосуються управління відходами

№ з/п	Назва програми	Термін дії програми
1	2	3
1	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2025 рік», рішення Білогірської селищної ради від 15.11.2024 року № 27-45/2024	2025 рік
2	«Програма управління побутовими відходами Збереження Довкілля. Волочиська міська територіальна громада на 2023-2025 роки», рішення Волочиської міської ради від 06.10.2023 року № 8-33/2023	2023-2025 роки
3	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на території Ганнопільської сільської ради на 2025-2029 роки», рішення Ганнопільської сільської ради від 20.12.2024 року № 11-41/2024	2025-2029 роки
4	«Програма розвитку житлово-комунального господарства Городоцької міської територіальної громади на 2025 рік», рішення Городоцької міської ради від 19.12.2024 року № 7	2025 рік
5	«Програма благоустрою територій Гуменецької сільської ради на 2025-2026 роки», рішення Гуменецької сільської ради від 20.12.2024 року № 23	2025–2026 роки
6	«Про внесення змін до «Програми благоустрою Деражнянської міської територіальної громади на 2023–2025 роки», рішення Деражнянської міської ради від 05.06.2023 року № 2	2023–2025 роки

Продовження 1 таблиці 2.5

1	2	3
7	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2021–2025 роки», рішення Китайгородської сільської ради 24.02.2021 року №21	2021–2025 роки
8	«Програма забезпечення екологічного безпечного збирання, перевезення, захоронення відходів у населених пунктах Летичівської селищної ради на 2025–2027 роки» рішення Летичівської селищної ради від 11.11.2024 року № 20	2025–2027 рік
9	«Програма природоохоронних заходів на території Миролубненської сільської територіальної громади на 2024-2026 роки», рішення Миролубненської сільської ради від 21.12.2023 року № 13/23/VIII	2024–2026 роки
10	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на території Михайлюцької сільської ради на 2021-2025 роки»	2021–2025 роки
11	«Програма управління твердими побутовими відходами на території Нетішинської міської територіальної громади на 2024-2025 роки», рішення Нетішинської міської ради від 30 травня 2024 року № 47/2273	2024–2025 роки
12	«Програма розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою території Новоушицької селищної територіальної громади на 2025 рік», рішення Новоушицької селищної ради від 28.11.2024 року № 13	2025 рік
13	«Програма поводження з твердими побутовими відходами Новодунаєвецької селищної територіальної громади на 2025- 2028 рік», рішення Новодунаєвецької	2025–2028

Продовження 2 таблиці 2.5

1	2	3
	селищної ради від 25.02.2025 року № 7-43/2025	
14	«Програма благоустрою населених пунктів Слобідсько-Кульчієвецької сільської ради», рішення Слобідсько-Кульчієвецької сільської ради від 21.12.2023 року № 11/VIII	2024–2025 роки
15	«Програма проведення природоохоронних заходів на території Чемеровецької територіальної громади на 2025 рік», рішення Чемеровецької селищної ради 12.12.2024 року № 22-58/2024	2025 рік
16	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2025-2030 роки», рішення Щиборівської сільської ради, № 4 від 14.05.2025 року	2025–2030 роки
17	«Програма охорони навколишнього природного середовища Меджибізької селищної ради на 2021–2025 роки», рішення Меджибізької селищної ради на від 08.12.2020 року № 22-3/2020	2021–2025 роки
18	«План дій «Зелене місто» для міста Хмельницького», рішення Хмельницької міської ради від 02.06.2023 року	2023–2032 роки
19	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на території Судилківської сільської ради на 2024–2026 роки», рішення від 20.12.2023 року № 21	2024–2026 роки
20	«Програма управління твердими побутовими відходами (ТПВ) у Славутській міській територіальній громаді на 2023–2027 роки»	2023–2027 роки
21	«Програма охорони навколишнього природного середовища Смотрицької селищної територіальної	2023–2025 роки

Продовження 3 таблиці 2.5

1	2	3
	громади на 2023–2025 роки», рішення селищної ради від 15.12.2022 № 6-30/2022	
22	«Програма охорони навколишнього природного середовища на території Сатанівської територіальної громади 2023–2024 роки», рішення Сатанівської селищної ради від 21.12.2022 року № 2.15/21-2022	2023–2024 роки
23	«Програма охорони навколишнього природного середовища Ленковецької сільської ради (СТГ) на 2024–2025 роки», рішення від 20.12.2023 року № 5	2024–2025 роки
24	Зміни до «Природоохоронної програми щодо покращення екологічного стану Шепетівської міської територіальної громади на 2023–2025 роки», рішення Шепетівської міської ради від 25.01.2024 року № 21	2023–2025 роки
25	«Програма поводження з твердими побутовими відходами у Закупненській селищній раді на 2026–2030 роки», рішення селищної ради від 14.11.2025 року № 4-39/2025	2026–2030 роки
26	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на території Староушицької селищної територіальної громади на 2022–2026 роки», рішення селищної ради від 29.12.2021 року	2022–2026 роки
27	«Програма поводження з твердими побутовими відходами в Антонінській селищній раді на 2024–2026 роки», рішення селищної ради від 12.12.2023 року № 17	2024–2026 роки
28	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2021–2025 роки», рішення Війтовецької сільської ради від 08.12.2020 року	2021–2025 роки

Кінець таблиці 2.5

1	2	3
29	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2026–2030 роки», рішення Наркевицької селищної ради від 08.12.2025 року №5-52/2025	2026–2030 роки
30	«Програма поводження з твердими побутовими відходами у Зіньківській сільській раді на 2021–2025 роки», рішення сільської ради від 07.05.2021 р. №1-7/2021	2021–2025 роки
31	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на території Берездівської сільської ради на 2026–2030 роки», рішення Берездівської сільської ради від 10.12.2025 року	2026–2030 роки
32	«Програма поводження з твердими побутовими відходами на території Ямпільської селищної ради на 2025–2030 р.», рішення селищної ради від 07.05.2025 року №5	2025–2030 роки
33	«Програма поводження з твердими побутовими відходами «Чиста громада» Плужненської сільської ради на 2025–2030 роки», рішення сільської ради від 26.05.2025 року №16	2025–2030 роки

У великих, середніх та малих громадах цей показник складає близько 55 % від загальної кількості громад у цих групах, у дуже малих громадах – понад 40 %. Решта громад мають програми благоустрою та інших документах, в яких фрагментарно розглядаються питання управління відходами, що не забезпечує нормативної визначеності, прогнозованості та наступності управлінських рішень у цій сфері.

Отже, інституційна спроможність територіальних громад Хмельницької області у частині нормативно-правового забезпечення реалізації політики управління відходами може бути охарактеризована як структурно незавершена. Вона дозволяє громадам вирішувати окремі локальні завдання у

межах чинних повноважень, однак не забезпечує повноцінної реалізації сучасної політики управління відходами, що передбачає системність, довгострокове планування та міжрівневу узгодженість. Водночас, громади демонструють здатність до прийняття нормативних актів у межах власних повноважень, але ця здатність реалізується переважно у форматі коротко- та середньострокових документів, орієнтованих на поточні завдання. Такі програми не мають характеру комплексного планування, не забезпечують повного охоплення всіх елементів ієрархії управління відходами та не інтегровані між собою в масштабах області. Подолання цієї інституційної неспроможності можливе після завершення формування регіонального рівня нормативно-правового регулювання та подальшої гармонізації місцевих програмних документів у єдину систему управління відходами.

2.4 Організаційна спроможність громад

У практиці територіальних громад України організаційна спроможність у сфері житлово-комунальних послуг та управління побутовими відходами реалізується насамперед через інституційне оформлення відповідальних виконавців, розподіл управлінських функцій і впровадження процедур планування та контролю. До таких інструментів належать:

- створення профільних структурних підрозділів у виконавчих органах рад;
- функціонування комунальних підприємств як операторів послуг;
- діяльність консультативно-дорадчих органів (комісій, робочих груп);
- регламентовані механізми внутрішнього контролю, документообігу та програмно-цільового планування.

Сукупно ці компоненти формують організаційну основу, яка забезпечує здатність громади не лише приймати нормативні рішення, а й забезпечувати їх практичне виконання через надання послуг, управління інфраструктурою, закупівлі, експлуатацію техніки та взаємодію з населенням.

У громадах Хмельницької області така організаційна складова простежується через наявність мережі комунальних підприємств різного профілю, що виступають інституційними носіями повсякденної реалізації місцевої політики у сфері благоустрою, санітарного очищення, водопостачання та водовідведення, а в окремих випадках – спеціалізованого управління відходами.

На даний час у 39 (65 %) громадах Хмельницької області функціонують комунальні суб'єкти, що включають всі великі громади і більшу частину середніх громад, що саме по собі є важливим індикатором організаційної оформленості сектору. У малих і дуже малих громадах такі підприємства – відсутні. Також звертає на себе увагу неоднорідність інституційних моделей: поряд із підприємствами загального комунального профілю (комунсервіси, комбінати комунальних підприємств, житлово-експлуатаційні контори, підприємства благоустрою) присутні підприємства з чітко виокремленою спеціалізацією або функціональним блоком, пов'язаним із відходами, санітарним очищенням чи експлуатацією комунальної інфраструктури.

Аналіз діяльності комунальних підприємств області дозволяє виокремити декілька типологічних груп підприємств, що відображають інституційні підходи громад до забезпечення комунальних послуг і, опосередковано, до реалізації політики у сфері управління побутовими відходами.

По-перше, у найбільших міських громадах наявні підприємства, що за назвою і функціями орієнтовані на спеціалізоване надання послуг санітарного очищення й поводження з відходами, зокрема Хмельницьке комунальне підприємство «Спецкомунтранс». По-друге, помітну частку становлять підприємства типу «комунсервіс», «житлосервіс», «комунальник», що представляють собою інтегровану модель, коли функції з благоустрою, санітарного утримання територій і пов'язаних послуг реалізуються в межах єдиного оператора. До цієї групи належать, зокрема, КП «Городоккомунсервіс», КП «Славута-сервіс» Славутської міської ради,

Красилівська житлово-експлуатаційна контора, КП «Комунсервіс» Чемеровецької селищної ради, КП «Віньковецький комунсервіс», Вовковинецьке КП «Комунсервіс» та інші подібні структури, що свідчить про поширення у громадах області універсального формату організації комунальних послуг. Разом із тим наведені дані також вказують на наявність організаційних ризиків та нерівномірності інституційної структури. Водночас сам факт існування таких підприємств свідчить про інституційне закріплення виконавської ланки місцевої політики, тобто про наявність хоча б мінімальної організаційної спроможності в частині забезпечення комунальних послуг.

Отже, організаційну спроможність громад Хмельницької області можна характеризувати як таку, що має виразну інституційну основу у вигляді мережі комунальних підприємств, однак реалізується переважно через інтегровані моделі комунального обслуговування (благоустрій, житлово-комунальні послуги, водопостачання/водовідведення) і лише частково – через вузькоспеціалізовані операторські структури, прямо асоційовані з управлінням побутовими відходами. Це означає, що практична реалізація політики у сфері управління відходами в багатьох громадах значною мірою «вбудована» у ширший контур житлово-комунального господарства, а ефективність такої реалізації визначається не лише формальною наявністю підприємства, а й його функціональною спроможністю, ресурсним забезпеченням і управлінською організацією в межах конкретної громади.

У громадах з більшою чисельністю населення відзначається вищий ступінь внутрішньої структурованості, наявність профільних комунальних підприємств та розвинена система регламентів і положень, тоді як малі громади демонструють слабкий організаційний ресурс.

2.5 Фінансова спроможність громад

Фінансова спроможність громад Хмельницької області для формування ефективної системи управління відходами базується на таких джерелах, як

місцеві бюджети, що забезпечують фінансування операційних і частини інвестиційних витрат. Найбільш стабільними ці джерела є у великих громадах, де обсяг власних доходів дозволяє підтримувати сталий цикл надання послуг. Важливим джерелом є фонди охорони навколишнього природного середовища (ОНПС), оскільки значна частина природоохоронних заходів виходить за межі можливостей бюджетів ОТГ Хмельниччини, що зумовлює потребу в підтримці на рівні області. Фонди ОНПС часто є єдиним інструментом, здатним забезпечити реалізацію природоохоронних проєктів у малих і дуже малих ОТГ. Третьою складовою є тарифи, адже законодавство передбачає включення до тарифу всіх основних витрат на операції з відходами – збирання, транспортування, оброблення, утилізацію та захоронення. Однак, у чинних тарифах в ОТГ Хмельницької області часто відсутній механізм покриття витрат на подальше поводження з роздільно зібраними ресурсними компонентами, що є критичною проблемою для переходу до сучасної моделі управління відходами (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Середній затверджений тариф на поводження з ТПВ в 2024 році, грн/м³

Назва громади	2024 рік		
	Для населення	Для бюджетних організацій	Для інших споживачів послуг
1	2	3	4
Антонінська селищна ТГ	80,0	80,0	80,0
Білогірська селищна ТГ	234,0	264,0	298,0
Війтовецька селищна ТГ	21,0	121,2	121,2
Віньковецька селищна ТГ	126,04	138,05	154,85
Волочиська міська ТГ	212,32	331,48	331,48
Городоцька міська ТГ	122,37	139,06	161,3

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4
Грицівська селищна ТГ	-	-	80,0
Деражнянська міська ТГ	191,62	251,61	328,9
Дунаєвецька міська ТГ	154,61	185,53	201,0
Ізяславська міська ТГ	195,45	204,76	223,37
Кам'янець-Подільська міська ТГ	137,96	152,69	167,42
Красилівська міська ТГ	158,40	158,40	158,40
Крупецька сільська ТГ	114,19	150,19	150,19
Летичівська селищна ТГ	153,0	156,90	201,0
Маківська сільська ТГ	16,0	-	-
Меджибізька селищна ТГ	90,0	96,0	100,50
Наркевицька селищна ТГ	5,0	-	50,0
Нетішинська міська ТГ	263,9	263,9	263,9
Новодунаєвецька селищна ТГ	15,0	147,0	160,0
Орининська сільська ТГ	35,22	-	-
Полонська міська ТГ	120,0	126,0	132,0
Понінківська селищна ТГ	9,54	178,1	65,5
Сатанівська селищна ТГ	153,38	191,74	207,07
Славутська міська ТГ	276,37	276,37	276,37
Слобідсько-Кульчієвецька сільська ТГ	150,06	164,36	164,36
Смотрицька селищна ТГ	-	280,0	-
Старосинявська селищна ТГ	120,0	140,0	140,0
Староушицька селищна ТГ	138,46	175,0	-
Старокостянтинівська міська ТГ	252,72	252,72	252,72
Теофіпольська селищна ТГ	283,88	283,88	283,88
Улашанівська сільська ТГ	215,98	-	230,15
Хмельницька міська ТГ	111,56	111,56	111,56

Кінець таблиці 2.6

1	2	3	4
Чемеровецька селищна ТГ	125,0	147,5	177,0
Шепетівська міська ТГ	217,41	217,41	217,41
Ямпільська селищна ТГ	30,0	84,0	84,0
Ярмолинецька селищна ТГ	136,10	220,12	220,12

У громадах із низькими тарифами ця проблема посилюється, оскільки вони неспроможні забезпечити навіть повне фінансування базових операцій, відповідно інвестиційний компонент – повністю відсутній. Наприклад, у Наркевицькій селищній територіальній громаді тариф для населення у 2024 році складав лише 5 грн/м³ – це найнижчий тариф у межах області, у Понінківській селищна громаді – 9,54 грн/м³, такі тарифи є суттєво нижчими за середньообласні показники (від 77,7 грн/м³ до 111,56 грн/м³ для населення з 2019 року по 2024 рік) і навряд чи можуть забезпечити покриття витрат на послуги із роздільного збирання та транспортування. Такі тарифи обмежують здатність громад забезпечувати регулярність та якість надання послуг. Створення сміттєперевантажувальних станцій, сортувальних ліній, об'єктів механіко-біологічної обробки потребує значних капіталовкладень – до 80 % зовнішніх інвестицій, оскільки місцеві бюджети здатні покривати лише обмежену частину витрат. На сьогодні в тариф мають закладатися усі операції з управління відходами (рисунок 2.9).

Рисунок 2.9 – Система надання послуги з управління побутовими відходами [32]

Фінансова спроможність територіальних громад формується як результат комплексної взаємодії власних бюджетних надходжень, можливостей використання коштів фондів охорони навколишнього природного середовища, реалізації тарифної політики у сфері житлово-комунальних послуг, а також здатності залучати зовнішні фінансові ресурси, зокрема інвестиційні, грантові та кредитні інструменти. Для малих і дуже малих громад Хмельницької області характерною є висока залежність від зовнішніх джерел фінансування, що обумовлено обмеженою дохідною базою та недостатнім ефектом масштабу при організації послуг з управління побутовими відходами.

Формування тарифу на послугу з управління побутовими відходами включає такі операції: збирання, транспортування, відновлення та видалення відходів. У випадках, коли в системі організації послуги передбачено окрему функцію адміністрування, до тарифу додатково включаються витрати, пов'язані з її забезпеченням.

Тарифні розрахунки базуються на річних планах здійснення операцій та економічних планах операторів, при цьому законодавчо встановлено вимогу щодо недопущення затвердження тарифів, нижчих за рівень економічно обґрунтованих витрат. Такий підхід спрямований на забезпечення фінансової стійкості системи управління відходами та створення умов для її безперервного й ефективного функціонування.

Інвестиційна складова у сфері управління побутовими відходами нормативно врегульована і залежить від виду операцій. Відповідно до законодавства, обов'язковою є реалізація інвестиційних програм для операцій з відновлення та видалення відходів, при цьому чітко визначено напрями, на які мають спрямовуватися такі інвестиції. Натомість для операцій зі збирання та перевезення побутових відходів допускається включення інвестиційної складової безпосередньо до тарифу, однак вимоги до формалізації відповідних інвестиційних програм на місцевому рівні залишаються неврегульованими.

Відповідно до Закону України «Про управління відходами» до повноважень виконавчих органів сільських, селищних і міських рад у сфері управління побутовими відходами віднесено визначення одиниці вимірювання обсягу послуги з управління побутовими відходами, затвердження норм її надання, а також погодження інвестиційних програм суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у цій сфері. Окремим блоком повноважень є встановлення тарифів на послугу з управління побутовими відходами в цілому, а також тарифів на окремі операції – збирання, перевезення, відновлення і видалення відходів із розмежуванням за видами побутових відходів, зокрема змішаними, великогабаритними, ремонтними та небезпечними.

Крім того, органи місцевого самоврядування уповноважені укладати договори з організаціями розширеної відповідальності виробників з метою впровадження систем приймання та роздільного збирання тих видів побутових відходів, на які поширюється відповідний режим відповідальності.

Стаття 34 Закону України «Про управління відходами» визначає, що розмір плати за послугу з управління побутовими відходами встановлюється на основі затвердженого тарифу та норм надання цієї послуги. При цьому тариф на послугу має характер середньозваженого показника, який формується з урахуванням тарифів на базові операції з управління побутовими відходами, а саме збирання, перевезення, відновлення та видалення.

Розрахунок тарифу на послугу з управління побутовими відходами покладається на виконавця цієї послуги, тоді як обчислення тарифів на окремі операції здійснюють суб'єкти господарювання, які безпосередньо виконують відповідні операції. Законодавством прямо забороняється встановлення тарифів на рівні, нижчому за економічно обґрунтовані витрати, що спрямовано на запобігання фінансовій нестабільності системи та деградації якості послуг.

Особливий порядок застосовується у разі впровадження розширеної відповідальності виробника щодо певних видів продукції та відходів, що утворюються внаслідок їх споживання. За умови укладення договорів між

органами місцевого самоврядування та організаціями розширеної відповідальності виробників витрати на управління такими відходами не включаються до тарифу на послугу з управління побутовими відходами, якщо їх роздільне збирання для підготовки до повторного використання, рециклінгу чи іншого відновлення здійснюється відповідними організаціями.

Порядок формування середньозваженого тарифу на послугу з управління побутовими відходами, а також тарифів на збирання, перевезення, відновлення і видалення побутових відходів, нормативно визначається Кабінетом Міністрів України, що забезпечує єдині підходи до тарифоутворення на всій території держави. Водночас відмінності у рівнях тарифів між окремими комунальними підприємствами та громадами зумовлені як різними моделями організації управління відходами, так і особливостями територій обслуговування, зокрема їх площею, щільністю населення, віддаленістю населених пунктів і технічним станом інфраструктури.

У цьому контексті питання формування та періодичного перегляду тарифів набуває особливої ваги, оскільки від адекватності тарифної політики залежить доступність послуг для населення та ефективність реалізації місцевих екологічних програм. Обґрунтоване встановлення тарифів з урахуванням потреб громади, принципів економічної доцільності та вимог екологічної безпеки створює передумови для підвищення результативності управління побутовими відходами та сприяє досягненню цілей сталого розвитку регіону.

2.6 Матеріально-технічна спроможність громад

Матеріально-технічна спроможність територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами суттєво залежить від чисельності населення громад та функціональної ролі в регіональній системі управління відходами.

Для великих міських територіальних громад характерна відносно висока матеріально-технічна автономність. Ці громади володіють або планово забезпечуються спеціалізованою технікою та контейнерним парком, що дозволяє організувати повний цикл первинного збирання відходів у межах власної території. Концентрація сміттєвозів і контейнерів у таких громадах свідчить про здатність забезпечувати регулярність послуг, покривати великі обсяги відходів і мінімізувати залежність від зовнішніх операторів. Крім того, саме у великих громадах зосереджені або плануються до створення ключові інфраструктурні об'єкти регіонального рівня, зокрема полігони побутових відходів і комплекси механіко-біологічного оброблення, що додатково посилює їхню матеріально-технічну роль як опорних центрів для навколишніх територій. Зокрема у Хмельницькій міській територіальній громаді для збирання ТПВ використовується 5 сміттєвозів і та близько 1600 контейнерів.

Для інших міських громад середнього масштабу показники є нижчими, але також вагомими: для Шепетівської міської ТГ визначено 2 сміттєвози і 500 контейнерів, для Старокостянтинівської міської ТГ 2 сміттєвози і 50 контейнерів.

Середні та малі міські й селищні громади демонструють обмежену, але функціонально достатню матеріально-технічну спроможність, орієнтовану переважно на виконання базових операцій зі збирання та первинного накопичення побутових відходів. Кількісні показники забезпечення спеціалізованим транспортом і контейнерами у цих громадах є нижчими, ніж у великих містах, однак у поєднанні з використанням сміттєперевантажувальних станцій вони дозволяють інтегруватися в регіональну логістичну систему, що в цілому відповідає кластерній моделі матеріально-технічної спроможності, за якої окремі громади не потребують повного набору інфраструктурних об'єктів, а функціонують у взаємозв'язку з міжмуніципальними елементами системи.

Для сільських та дуже малих громад характерна мінімальна власна матеріально-технічна спроможність, що обмежується наявністю

контейнерного господарства та, в окремих випадках, одиниць спеціалізованого транспорту або його повною відсутністю. Така конфігурація свідчить про структурну залежність цих громад від зовнішніх виконавців послуг або міжмуніципальних рішень у сфері транспортування відходів. Матеріально-технічна база в цьому сегменті не дозволяє реалізовувати повний цикл управління відходами самостійно і фактично зумовлює необхідність кооперації з більш потужними громадами або регіональними операторами.

Важливою складовою матеріально-технічної спроможності громад області є наявність та просторове розміщення об'єктів сортування та оброблення відходів. Зосередження таких потужностей в окремих міських громадах означає, що можливість реального вилучення вторинної сировини та зменшення обсягів захоронення забезпечується не на рівні кожної громади, а в межах регіональних вузлів. Це формує асиметричну модель спроможності, у якій частина громад виступає постачальниками змішаного потоку відходів, тоді як інші виконують функцію технологічної обробки.

Додатковим індикатором матеріально-технічної спроможності є інтеграція системи управління побутовими відходами з наявними в області підприємствами з перероблення вторинної сировини.

Таким чином, матеріально-технічна спроможність територіальних громад Хмельницької області формується як багаторівнева система, у якій повна інфраструктурна забезпеченість притаманна обмеженій кількості великих громад, тоді як більшість малих і сільських громад функціонують у режимі часткової спроможності та залежності від регіональних і міжмуніципальних рішень. Великі ТГ, наприклад, Хмельницька, мають розгалужену, але частково зношену інфраструктуру, комунальне підприємство з регулярним вивезенням відходів. Середні й частково малі громади забезпечені фрагментарно: мають обмежену кількість контейнерів, кілька сміттєзвалищ або полігонів локального значення, що не відповідають сучасним вимогам і мають бути закриті та рекультивовані. Дуже малі громади фактично не володіють жодними об'єктами для оброблення чи захоронення, у

них відсутня інфраструктура для ефективного збирання відходів, що унеможлиблює організацію роздільного збирання відходів на системній основі.

Згідно з новими вимогами для суб'єктів господарювання, що займаються збиранням та перевезенням побутових відходів, встановлено п'ять обов'язкових кваліфікаційних вимог. Це включає наявність відповідних транспортних засобів для кожного виду відходів, забезпечення належного технічного стану транспортних засобів, вимоги до їх зберігання, а також здійснення щоденного контролю за технічним станом сміттєвозів та медичний контроль водіїв.

3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

3.1 Удосконалення інструментів стратегічного планування і контролю.
Розвиток кадрового потенціалу та професійних компетентностей

Удосконалення інструментів стратегічного планування і контролю для підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області у сфері управління відходами доцільно розглядати як перехід від переважно операційного реагування до багаторівневого управління. У цьому контексті базовим інструментом підвищення спроможності є формування повного «ланцюга планів» від державного до місцевого рівня, який забезпечує узгодженість цілей, інвестицій і просторової організації системи.

Стратегічне планування має виконувати не декларативну, а інструментальну функцію, тобто перетворювати нормативні вимоги на конкретні управлінські рішення щодо організації послуги, інфраструктури, фінансування та їх взаємодії. Це напряму стосується громад Хмельницької області, оскільки їх спроможність залежить від здатності забезпечити повний цикл управління: від інвентаризації потоків і активів до програмування інвестицій, договірних моделей та контролю результатів [33]. Найбільш «прикладним» напрямом удосконалення стратегічного планування є інституціоналізація управління даними як передумови для обґрунтованих рішень. Міжнародні підходи до моніторингу вказують, що якість даних і порівнюваність показників є центральними умовами для планування інфраструктури, оцінки політики запобігання утворенню відходів і контролю прогресу у переробленні та зменшенні захоронення. Для громад області це трансформується у потребу стандартизувати первинний облік (кількість/морфологія/маршрути/витрати), запроваджувати регулярні

вимірювання ключових потоків і застосовувати індикатори, сумісні з практиками міжнародного порівняння.

Контроль результативності планів і програм у сфері відходів у світовій літературі пов'язується з переходом до системи показників, що відображають не лише обсяги зібраних чи перевезених відходів, а і системні результати, зокрема запобігання утворенню, частки підготовки до повторного використання/рециклінгу, відхилення від захоронення, екологічні ефекти й економічну ефективність. У цьому контексті поширюються підходи, які поєднують індикатори ресурсоефективності та циклічності з оцінкою управлінської спроможності. Для громад Хмельницької області це означає доцільність переходу від контролю виконання окремих заходів до контролю досягнення вимірюваних результатів, синхронізованих з ієрархією поводження з відходами [34].

Окремою лінією удосконалення стратегічного планування і контролю є впровадження проєктного підходу та узгодження інвестиційних рішень із результативністю. Українські наукові праці з інституційної спроможності громад підкреслюють значення проєктної компетентності як здатності перетворювати стратегічні цілі на портфель проєктів із визначеними ресурсами, ризиками, календарями та показниками ефективності. Для системи управління відходами це критично, оскільки інфраструктурні рішення мають довгий життєвий цикл, потребують кооперації між громадами та мають бути технологічно й фінансово узгодженими з прогнозом потоків відходів. У практичному вимірі це означає формування в громадах області «пакетів» інвестиційних проєктів із чіткими результатами, механізмами закупівель і планами експлуатації, а контроль має включати аудит досягнення запроєктованих потужностей та якості послуг [35].

Ще одним інструментом стратегічного планування і контролю є міжмуніципальне співробітництво, що є потужним інструментом подолання «дефіциту масштабу» малих громад, коли власна ресурсна база не дозволяє економічно доцільно утримувати техніку, сортувальні потужності чи полігони.

Для Хмельницької області, де громади істотно різняться за чисельністю населення і фінансовою базою, підвищення інституційної спроможності пов'язується з формуванням кластерних моделей управління відходами, що інтегрують логістику, спільні закупівлі та спільну інфраструктуру. Емпіричні огляди міжнародних організацій зосереджують увагу на тому, що така кооперація потребує сильних інструментів контролю: прозорих договорів, розподілу відповідальності, механізмів звітності та єдиних стандартів даних і сервісних показників для всіх учасників [36].

Нарешті, удосконалення стратегічного планування і контролю вимагає чіткого розмежування управлінських ролей, оскільки інституційна спроможність у сфері відходів залежить від узгодженості повноважень, процедур та відповідальності між рівнями влади й операторами. Європейські настанови до рамкового законодавства ЄС наголошують на необхідності планувати фінансування, забезпечувати дані належної якості та створювати механізми моніторингу, які дозволяють перевіряти прогрес та коригувати інструменти політики. У застосуванні до громад Хмельницької області це означає, що підвищення спроможності слід пов'язувати з упровадженням «циклу управління» планування–виконання–моніторинг–корекція, де контроль є не формальною звітністю, а доказовою перевіркою результатів, витрат і екологічних ефектів.

Розвиток кадрового потенціалу у сфері управління відходами є ключовою передумовою інституційної спроможності, оскільки саме компетентні кадри забезпечують перехід від формального виконання повноважень до результативного управління. Слабкість муніципальних систем поводження з відходами часто зумовлена не лише дефіцитом фінансування чи техніки, а й браком професійних компетентностей у плануванні, фінансовому обліку та контролі якості послуг. Цей висновок послідовно простежується в аналітиці Світового банку щодо муніципальних систем твердих побутових відходів, де акцентовано роль управлінських і

організаційних спроможностей місцевого рівня для забезпечення стійкості послуги та інвестиційної життєздатності.

У контексті громад Хмельницької області розвиток кадрового потенціалу має розглядатися як системне формування професійних компетентностей у трьох взаємопов'язаних сегментах: управлінсько-стратегічному, операційно-виконавчому та контрольньо-аналітичному.

На управлінсько-стратегічному рівні критичними є компетентності підготовки планових документів, моделювання потоків відходів, проектування логістики та інфраструктури, а також здатність інтегрувати цілі ієрархії поводження з відходами у програмно-цільове планування та бюджетування. Підтвердженням важливості «планувальних» компетентностей у публічному секторі є й українська нормативно-методична база щодо розроблення регіональних планів управління відходами, яка прямо задає вимогу до методологічної дисципліни планування і, відповідно, до професійної спроможності виконавців на місцях [37].

На операційно-виконавчому рівні кадровий потенціал стосується компетентностей комунальних підприємств та операторів послуг, зокрема технологічної дисципліни збирання, перевезення, сортування, експлуатації обладнання, охорони праці та екологічної безпеки, а також управління маршрутами, витратами і якістю сервісу. Наукові та професійні джерела, що узагальнюють досвід розвинених систем управління відходами, наголошують на важливості професіоналізації галузі через стандарти компетентностей і кваліфікацій, оскільки це знижує операційні ризики, підвищує безпеку й забезпечує якість послуги на довгому горизонті .

На контрольньо-аналітичному рівні ключовими стають компетентності збору та верифікації даних, формування КРІ, побудови систем обліку витрат і розподілу собівартості, моніторингу виконання договорів та оцінювання результативності програм. Аналітика Світового банку окремо звертає увагу на потребу відокремленого фінансового обліку та прозорих фінансових звітів для

послуг з управління відходами, що є одночасно управлінською вимогою і компетентнісним викликом для муніципалітетів та їхніх підприємств [37].

У світовій практиці розвиток кадрового потенціалу у «зелених» секторах дедалі частіше оформлюється як політика *green skills* із комбінацією прогнозування потреб у навичках, оновлення програм професійної освіти, коротких модульних програм під конкретні компетентності та створення платформ знань і обміну досвідом. OECD узагальнює такі підходи як ефективні для прискорення переходу до ресурсоефективної та циркулярної економіки, наголошуючи на цільових програмах перепідготовки, мікрокваліфікаціях і координації між роботодавцями, органами влади та провайдерами навчання [38].

Для України наявні приклади кращих практик, які можуть бути безпосередньо масштабовані або адаптовані громадами Хмельницької області як інструменти швидкого нарощування компетентностей. Однією з найбільш прикладних практик є спеціалізовані навчальні програми для муніципалітетів з фокусом на побудову системи управління відходами, управлінські та фінансові питання й розроблення місцевих планів. U-LEAD with Europe публічно презентує модульні програми навчання для муніципалітетів у сфері управління відходами, зокрема формати, орієнтовані на підготовку спеціалістів і підтримку розроблення локальних планів [39]. Ще одна практично значуща модель пов'язана з поєднанням навчання, аудитів системи та супроводу впровадження, що формує компетентності не лише через «курс», а через виконання реальних управлінських завдань у громаді. Прикладом є ініціативи Zero Waste Alliance Ukraine в межах проєкту Zero Waste Cities in Ukraine, де навчання декларується як компонент зміцнення інституційної спроможності, доповнений розробленням стратегій і пілотними рішеннями для окремих потоків відходів; така модель особливо цінна тим, що переводить компетентності у практику через проєктний цикл і вимірювані результати.

Для підсилення професійних компетентностей фахівців комунальних підприємств і органів місцевого самоврядування важливою кращою

практикою є «цільовий трансфер знань» із залученням профільних компаній та експертних мереж. У цьому контексті показовими є підходи GIZ, які прямо описують нарощування персональної та інституційної спроможності через цілеспрямований knowledge transfer у співпраці з німецькими компаніями сектору, а також підтримку регіональних стратегій, де кадровий компонент виступає необхідною умовою реалізації інфраструктурних рішень.

Окремий трек кращих практик стосується професіоналізації персоналу через сертифікації й стандарти компетентностей. Для громад Хмельницької області це може бути релевантним як механізм формування «ядра професійної спроможності» в ключових опорних громадах і на підприємствах-операторах, після чого компетентності можуть поширюватися через наставництво і міжмуніципальні формати. Міжнародна асоціація ISWA розвиває сертифікацію International Waste Manager як інструмент визнання професійного рівня менеджерів з відходів; у британській практиці CIWM виступає як інституція професійних стандартів і траєкторій розвитку фахівців.

Як «краща практика» це корисно тим, що встановлює вимірювані вимоги до знань і досвіду та дисциплінує управління якістю персоналу у секторі.

У прикладній площині для підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області кадровий розвиток доцільно структурувати через регіональну модель «компетентнісного контуру». Вона передбачає підготовку і закріплення в громадах відповідальних фахівців за функціональними напрямками, які відповідають логіці реформи: планування та дані, організація послуги і контрахтування, фінанси і тарифи, комунікації та поведінкові зміни, екологічна безпека і контроль.

3.2 Зміцнення фінансової спроможності та пошук альтернативних джерел фінансування

Зміцнення фінансової спроможності територіальних громад у сфері управління відходами визначається як здатність забезпечувати повний життєвий цикл послуги через стабільні потоки операційних доходів, прогнозовані інвестиційні ресурси та механізми розподілу ризиків. Для муніципального рівня ключовим принципом розглядається перехід від фрагментарного фінансування до моделі повного покриття витрат і довгострокового фінансового планування, що включає капітальні інвестиції, амортизацію, витрати на експлуатацію, оновлення активів і контроль якості послуги. Аналітика Світового банку наголошує, що саме операційні витрати часто є системним «вузьким місцем» муніципальних систем, а сталість сектору залежить від розрахунку собівартості, належного обліку та поєднання кількох джерел фінансування з чітким розмежуванням їх призначення [36].

У контексті підвищення інституційної спроможності громад Хмельницької області фінансові інструменти доцільно вибудовувати як «портфель», у якому базова послуга спирається на тариф і норми надання послуг, а інвестиційна модернізація підтримується зовнішніми ресурсами та механізмами розширеної відповідальності виробника. Національна стратегія управління відходами до 2030 року закріплює системну логіку реформування сектору та орієнтацію на економічні інструменти і принципи «забруднювач платить», що створює рамку для формування в громадах фінансових моделей, сумісних із державними пріоритетами та майбутніми джерелами фінансування. На практиці це означає, що спроможність громад визначається не лише рівнем тарифу, а й наявністю інституційної здатності коректно розраховувати витрати, оновлювати тарифні параметри, формувати інвестиційні програми там, де це прямо вимагається, і «відокремлювати» фінансові потоки за операціями з управління відходами [40].

Серед кращих міжнародних практик, релевантних для громад області, центральне місце посідає підсилення доходної бази через економічні стимули, що одночасно виконують функції фінансування і зміни поведінки. До таких інструментів належать схеми pay-as-you-throw, які представляють собою механізми часткового або повнішого відшкодування витрат, що стимулюють домогосподарства зменшувати змішаний потік та збільшувати відбір придатних до перероблення фракцій. Емпіричні дослідження в умовах європейських міст демонструють статистично значущий ефект таких схем для скорочення утворення змішаних відходів і підвищення частки роздільного збирання за умови належного адміністрування й контролю [41]. Для Хмельницької області це доцільно трактувати як «пілотну» практику для громад із достатньою обліковою дисципліною та інфраструктурою, оскільки саме якість даних і здатність забезпечити справедливий облік є визначальними для легітимності й фінансової ефективності такого підходу.

Другим блоком альтернативного фінансування, який розглядається у вітчизняних і міжнародних джерелах як структурно важливий, є розширена відповідальність виробника (РВВ) та пов'язані з нею організаційно-фінансові механізми, що виводять частину потоків відходів із тарифного навантаження на домогосподарства та бюджети громад і переводять витрати на виробників продукції. Українські аналітичні матеріали зосереджують увагу на тому, що ефективність РВВ потребує прозорих правил, контролю та належної інтеграції із системою роздільного збирання на місцевому рівні, а отже прямо пов'язана з інституційною спроможністю громад укладати договори, організовувати приймання і забезпечувати верифікацію результатів [42]. Для громад Хмельницької області це створює практичний напрям пошуку альтернативних ресурсів: перенесення частини інвестицій у контейнери для окремих фракцій, інформаційні кампанії та логістичні рішення на контури фінансування, пов'язані з РВВ, за умови нормативної та договірної готовності місцевого рівня.

Третім напрямом зміцнення фінансової спроможності є використання змішаних фінансових моделей для інфраструктурних рішень, зокрема поєднання грантів і пільгових кредитів, а також державно-приватного партнерства для об'єктів, де потрібні значні капітальні вкладення і довгий строк окупності. Цей інструмент мобілізації капіталу та управлінських компетентностей приватного партнера може бути ефективним за умови якісної підготовки проєкту, реалістичної моделі доходів і ефективного контрактного контролю з боку публічної сторони [43]. Практичний приклад великого муніципального проєкту у секторі твердих побутових відходів у Європі демонструє ЄБРР на кейсі Белграда, де фінансова архітектура і вимоги до відповідності стандартам показують, що інституційна спроможність замовника та якість управління ризиками є критичними передумовами залучення такого ресурсу. Для громад Хмельницької області найбільш реалістичною є кластерна логіка таких рішень, коли інфраструктурний проєкт готується не однією малою громадою, а групою громад або опорною громадою з міжмуніципальними угодами, а джерела погашення та експлуатаційні ризики розподіляються за прозорими правилами.

Четвертий напрям альтернативного фінансування у міжнародній практиці пов'язується з цільовими екологічними програмами та інструментами підтримки муніципальних інвестицій, зокрема форматами грант-позика для екологічної інфраструктури та програмами посилення спроможності муніципального планування і управління активами. Європейські підходи у сфері муніципальних екологічних інвестицій підкреслюють, що фінансування ефективніше працює разом із вимогами до якості проєктної підготовки, фінансового планування та моніторингу результатів, тобто воно одночасно є ресурсом і «стимулом» інституційного розвитку. Для Хмельницької області це означає доцільність трактувати грантові й донорські можливості не як разові закупівлі техніки, а як інструменти переходу до стандартизованих інвестиційних пакетів із КРІ, аудитом витрат і вимірюваними екологічними результатами, що узгоджується

з підходами до фінансової дисципліни у секторі, які пропонуються міжнародними організаціями [40].

Вітчизняні наукові публікації, присвячені реформі сфери побутових відходів, наголошують, що фінансова спроможність місцевого рівня тісно пов'язана з якістю тарифного регулювання, програмно-цільового планування та здатністю територіальних громад формувати проєктні пропозиції для залучення зовнішніх ресурсів у логіці державної реформи. Це особливо релевантно для малих і дуже малих громад Хмельницької області, для яких брак масштабу збільшує питомі витрати, а отже зростає потреба у міжмуніципальних рішеннях та альтернативних джерелах фінансування, включно з грантами, пільговими кредитами й механізмами РВВ [44].

Окремої уваги в контексті підвищення фінансової та організаційної ефективності системи управління відходами потребує розвиток міжмуніципального співробітництва. Законодавством передбачено п'ять базових форм такої взаємодії територіальних громад у сфері управління побутовими відходами, а також затверджено примірні договори, що можуть використовуватися для формалізації договірних відносин між громадами. Перша форма співробітництва полягає у делегуванні одному суб'єкту господарювання виконання окремих функцій або комплексу завдань, зокрема організації збирання та перевезення відходів для кількох громад, що дозволяє уникнути економічно неефективного дублювання операторів. Друга форма передбачає реалізацію спільних проєктів, у межах яких учасники координують діяльність, розподіляють завдання та самостійно фінансують свою частку витрат для досягнення спільної мети. Третя форма полягає у спільному фінансуванні або утриманні комунальних підприємств, установ чи організацій, які надають відповідні послуги кільком громадам. Четверта форма співробітництва реалізується через створення спільних комунальних підприємств, що вже має практичні приклади впровадження в інших регіонах України. П'ята форма передбачає організацію спільної системи управління, за якої кілька громад формують єдиний орган управління у сфері благоустрою

або управління відходами з метою підвищення ефективності та зниження витрат.

Застосування зазначених форм міжмуніципального співробітництва створює можливості для оптимізації фінансових потоків, зменшення навантаження на бюджети окремих громад та забезпечення сталого розвитку інфраструктури управління побутовими відходами. Реалізація спільних проєктів і функціонування міжмуніципальних підприємств дозволяє досягати економії за рахунок масштабу, водночас підвищуючи якість і доступність послуг для населення в межах об'єднаних систем управління.

3.3 Розвиток інфраструктури та технологій у сфері управління відходами

Розвиток інфраструктури та технологій у сфері управління відходами розглядається як матеріальна основа інституційної спроможності громад, оскільки саме інфраструктурний «ланцюг» забезпечує перетворення нормативних повноважень органів місцевого самоврядування на стабільну послугу, вимірювані екологічні результати й фінансово життєздатну модель управління потоками відходів. У підходах ЄС розвиток інфраструктури прив'язується до ієрархії управління відходами та пріоритетності запобігання утворенню, підготовки до повторного використання, рециклінгу й інших видів відновлення перед видаленням, а центральним механізмом підвищення ефективності визнається організація роздільного збирання як передумова якісного сортування та перероблення.

Для громад Хмельницької області інфраструктурно-технологічний розвиток доцільно інтерпретувати як перехід від «локальних точкових рішень» до регіонально узгодженої мережі об'єктів, де базові елементи першої ланки розташовані максимально близько до утворювачів відходів, а капіталомісткі потужності зосереджені в опорних вузлах із кластерним обслуговуванням кількох громад. Така логіка відповідає міжнародним

оглядам Світового банку, які підкреслюють, що ефективність муніципальних систем забезпечується не окремими об'єктами, а інтегрованою системою збирання, транспортування, оброблення та екологічно безпечного видалення, побудованою з урахуванням масштабів, щільності населення, морфології відходів і здатності фінансувати експлуатацію протягом життєвого циклу.

Кращі практики розвитку інфраструктури в Європі ґрунтуються на пріоритеті роздільного збирання «сухих» вторинних ресурсів і біовідходів як найбільшого за масою компоненту побутових відходів, оскільки саме біофракція визначає санітарні ризики та якість змішаного потоку. Європейська комісія у спеціалізованих настановах з роздільного збирання описує практики, які підвищують ефективність системи, зокрема стандартизовані схеми контейнеризації, покриття послугою, сервісні рівні, вимоги до чистоти фракцій, а також поєднання інформаційних і контрольних інструментів для зниження домішок у вторсировині [45]. Для громад Хмельницької області це означає, що модернізація контейнерного парку і маршрутної логістики має розглядатися не як «закупівля обладнання», а як управлінсько-технологічний проєкт, у якому показниками успіху є охоплення населення послугою, частка роздільно зібраних фракцій і зниження забруднення вторинної сировини, що прямо впливає на економіку перероблення.

На рівні проміжної логістики найефективнішою практикою для територій із розосередженою забудовою визнається використання перевантажувальних станцій як інструменту оптимізації етапу транспортування та зниження питомих витрат на перевезення. У світовій аналітиці ця інфраструктура розглядається як ключова для регіонів, де відстані до об'єктів оброблення або полігонів значні, а обсяги відходів у малих громадах не забезпечують економіки масштабу для прямого транспортування. У застосуванні до Хмельницької області це підсилює аргументацію на користь кластерної організації послуги, де малі громади можуть підвищувати інституційну спроможність через спільну логістику та узгоджені стандарти сервісу, а не через дублювання дорогих об'єктів у кожній громаді.

У частині технологій оброблення відходів кращі практики акцентують на пріоритеті технологічно й фінансово керованих рішень, які відповідають складу відходів. Для біовідходів у міжнародній літературі найбільш поширеними інструментами є компостування та анаеробне зброджування, причому їх результативність прямо залежить від якості роздільного збирання та контролю домішок [36]. Для громад Хмельницької області рекомендується впровадження біологічного оброблення, що має здійснюватися паралельно із роздільним збиранням біофракції та контролем якості потоку, інакше технологія не забезпечуватиме очікуваних екологічних й економічних ефектів.

Механіко-біологічне оброблення (МБО) змішаних відходів у наукових джерелах описується як перехідна технологія для регіонів, де роздільне збирання ще не охоплює більшість населення, але є потреба зменшити обсяги захоронення та вилучати частину вторинних ресурсів із залишкового потоку. Водночас підкреслюється, що ефективність МБО залежить від стабільної логістики, рівня домішок, наявності ринків збуту відсортованих матеріалів і спроможності управління якістю. Українські наукові публікації про застосування МБО в Україні також акцентують на передумовах і обмеженнях цієї технології в контексті екологічної безпеки та організації системи [46]. В умовах громад Хмельницької області МБО може підвищувати інституційну спроможність лише за умови, що вона вбудована в загальну траєкторію роздільного збирання.

Практика застосування енергетичного відновлення відходів у наукових оглядах розглядається як складний інструмент, що потребує високої інституційної та технічної спроможності замовника і оператора, стабільних потоків відходів з прогнозованою калорійністю, суворих екологічних стандартів і значних витрат на експлуатацію та контроль. Порівняльні дослідження систем управління відходами в Європі підкреслюють, що роль waste-to-energy є контекстною, а ризики зростають при слабких інституціях і недостатньому контролі якості потоку [47].

В аспекті кінцевого видалення міжнародні джерела однозначно фіксують, що екологічно безпечний полігон із контролем фільтрату та полігонного газу є мінімально необхідним елементом системи, доки захоронення залишається частиною балансу. «What a Waste 2.0» наголошує на критичності переходу від стихійного складування до інженерно облаштованих полігонів і впровадження практик, які зменшують вплив на клімат і довкілля, зокрема збирання звалищного газу, очистка фільтрату з полігону. Для громад Хмельницької області це трансформується у вимогу розглядати модернізацію/консолідацію полігонної інфраструктури як компонент підвищення інституційної спроможності, оскільки вона забезпечує зниження екологічних ризиків.

Як приклад кращої практики для України показовою є модель інтегрованого аналізу технологічних заходів у муніципальному плануванні, де порівнюються комбінації сортування, компостування, МБО та захоронення з урахуванням тарифних наслідків, потужностей і вимог до охоплення роздільним збиранням. Такий підхід демонструє, що інфраструктурний розвиток доцільно оцінювати як набір сценаріїв із різною технологічною складністю та різним навантаженням на інституційну спроможність місцевого рівня [48].

У національному контексті України розвиток інфраструктури та технологій має узгоджуватися з рамковими документами державної політики, включно з Національним планом управління відходами до 2033 року, що представляє собою «дорожню карту» модернізації всієї інфраструктури і базується на місцевих рішеннях щодо контейнеризації, логістики, сортування, біологічного оброблення та полігонної інфраструктури.

Підсумовуючи аналіз сучасних технологічних трендів та інновацій, для громад Хмельницької області рекомендуємо такі технологічні напрямки.

Біотехнології (анаеробне зброджування, компостування) – забезпечують виробництво біогазу та зменшує обсяг органіки на полігонах, компостування – дешевший варіант для органіки з високою часткою біорозкладних

компонентів. Ефективність біотехнологій залежить від попереднього сортування, вологості й складу фракції; важливою умовою для успішного використання є моделювання й адаптація технології під локальні умови громад масштабування [49].

Цифровізація, IoT (інтернет речей) та автоматизація сортування.

«Розумні» рішення – сенсори наповнення контейнерів, оптимізація маршрутів вивозу, комп'ютерний зір для автоматизації сортувальних ліній – активно досліджуються і поступово впроваджуються. Для середніх і великих громад ці технології можуть бути ефективними та економічно доцільними, адже передбачають використання «розумних» контейнерів з датчиками наповнення; оптимізацію маршрутів вивозу сміття, що сприяє зменшенню використання пального та обсягів викидів; моніторинг полігонів (температура, газ, фільтрат); контроль сортування та облік обсягів відходів; також це дозволяє отримувати якісну аналітику для тарифів і планування інфраструктури. Водночас для малих і дуже малих громад використання таких технологій обмежується через необхідність великих інвестицій і потреби в кадрах з IT-компетенціями [50].

ВИСНОВКИ

У результаті виконання кваліфікаційної роботи здійснено комплексне визначення інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами. В цілому інституційна спроможність визначається як сукупність таких складових: правової спроможності, що включає наявність належної нормативно-правової бази; організаційної, що характеризує внутрішню структуру управління; кадрового потенціалу, який впливає на якість управлінських рішень і здатність до стратегічного планування; а також ресурсну і фінансову спроможність, що забезпечують матеріальне підґрунтя для реалізації політик і програм.

Аналіз нормативно-правових основ управління побутовими відходами засвідчив, що національне законодавство України та європейські директиви формують сучасну правову рамку, орієнтовану на скорочення захоронення відходів, розвиток перероблення та інтеграцію принципів циркулярної економіки.

Всебічний аналіз сучасного стану інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами з урахуванням природно-географічних, територіально-адміністративних і соціально-економічних чинників дозволив встановити, що регіон характеризується складною просторовою структурою, значною часткою малих і дуже малих громад, що ускладнює формування екологічно ефективної інфраструктури управління відходами.

Хмельницька область поділена на три райони (Шепетівський, Хмельницький та Кам'янець-Подільський) і включає 60 територіальних громад. Стан системи управління побутовими відходами у Хмельницькій області можна охарактеризувати як інституційно сформований, однак внутрішньо фрагментований та функціонально неоднорідний. Попри наявність окремих елементів сучасної інфраструктури, система має низку

структурних і організаційних проблем, що ускладнюють її ефективне функціонування.

Аналіз фактичного стану системи управління побутовими відходами показав стрімке зростання обсягів їх утворення та домінування захоронення як основного способу видалення, що є найменш прийнятним з екологічної точки зору. Переважна більшість сміттєзвалищ і полігонів експлуатується з порушенням екологічних вимог, без належного моніторингу впливу на ґрунти та підземні води, що створює довгострокові екологічні ризики для територій.

Відповідно до проєкту Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області до 2030 року її територію поділяють на три кластери – Північний, Центральний та Південний, що співпадають з межами районів. За чисельністю населення, більш ніж у 2,5 рази переважає Центральний кластер.

У Центральному кластері також знаходиться найбільше великих (44 % від кількості усіх великих ТГ), середніх (66 % від кількості усіх середніх ТГ) та дуже малих громад (56 % від кількості усіх дуже малих ТГ). Найбільша кількість малих громад (38 % від їх загальної кількості) знаходиться у Північному кластері. У Центральному кластері домінування великих і середніх громад створює високий потенціал для розбудови сучасної інфраструктури та оптимізації транспортних потоків завдяки більшій щільності населення і стабільності економічної бази. Водночас значна присутність дуже малих громад у цьому ж кластері підсилює внутрішню неоднорідність, що може вплинути на формування тарифів на послуги всередині кластеру.

У Південному і Північному кластерах переважання малих громад зумовлює високу фрагментованість, що істотно знижує можливості використання сучасних технологій та підвищує витрати на логістику. Низька частка середніх громад формує інституційний розрив між великими і малими адміністративними одиницями, що може мати негативний вплив на регіональне планування.

Оцінка організаційної, фінансової та матеріально-технічної спроможності громад засвідчила, що система управління відходами характеризується обмеженістю ресурсів, нестачею спеціалізованих кадрів і фрагментованістю управлінських рішень. На даний час роздільне збирання побутових відходів має локальний характер і не формує цілісної системи, здатної суттєво зменшити обсяги захоронення відходів. Наявні практики управління відходами не забезпечують зменшення утворення відходів, повторне використання та відновлення ресурсів.

У третьому розділі роботи обґрунтовано напрями підвищення інституційної спроможності територіальних громад Хмельницької області з чітким фокусом на посилення екологічної складової. Удосконалення інструментів стратегічного планування розглядається як необхідна умова інтеграції екологічних цілей у місцеві плани та програми розвитку. Кадровий потенціал визначено одним з ключових факторів здатності громад впроваджувати екологічно обґрунтовані управлінські рішення, здійснювати комунікацію з населенням. Посилення фінансової спроможності та залучення альтернативних джерел фінансування розглядаються як передумова створення інфраструктури, що дозволяє перейти від екологічно небезпечних практик захоронення до більш сталих форм оброблення відходів.

Розвиток інфраструктури та впровадження сучасних технологій у сфері управління відходами, зокрема таких як анаеробне зброджування, компостування, цифровізація, IoT (інтернет речей) та автоматизація сортування, має безпосередній екологічний ефект, оскільки сприяє зменшенню забруднення довкілля, скороченню площ земель, зайнятих під сміттєзвалища, та зниженню ризиків для водних і ґрунтових ресурсів.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що інституційна спроможність територіальних громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами перебуває на стадії становлення і потребує системного розвитку з чіткою орієнтацією на екологічну безпеку та сталий розвиток.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Омельчук О. Інституційна спроможність об'єднаних територіальних громад в Україні / О. Омельчук // Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. – 2020. – Том 31 (70). – № 6. – С. 93–97.
2. Колісніченко Н. Інституційна та інституціональна спроможність місцевого самоврядування: сутність понять та особливості визначення / Н. Колісніченко, М. Войновський // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2015. – Вип. 16. – С. 296–309.
3. Мельник Л.А. Теоретичні засади формування спроможності територіальних громад в Україні / Л.А. Мельник // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2020. – № 9. – URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.9.54> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Sabine Kuhlmann. The Capacity of Local Governments in Europe (eBook) / Sabine Kuhlmann, Benoît Paul Dumas, Moritz Heuberger. – Birmingham: University of Birmingham. – 2022. – 124 p. – URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-07962-7> (дата звернення: 26.10.2025).
5. Помаза-Пономаренко А.Л. Правове забезпечення розвитку та безпеки регіонів України в умовах децентралізації й інституціоналізації влади : монографія / А.Л. Помаза-Пономаренко. – Харків : НУЦЗУ, 2020. – 190 с.
6. Рось О.Г. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування / О.Г. Рось // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 18. – С. 97–100. – URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6834&i=16> (дата звернення: 26.10.2025).
7. Gabriel Piña. Local Government Effectiveness: Assessing the Role of Organizational Capacity / Gabriel Piña, Claudia N. Avellaneda. – Bloomington : Indiana University, 2017. – 41 p. – URL: <https://www.researchgate.net/publication>

/318348239_Local_Government_Effectiveness_Assessing_the_Role_of_Organizational_Capacity (дата звернення: 26.10.2025).

8. Казюк Я.М. Фінансова спроможність територіальних громад як основний елемент у забезпеченні реалізації повноважень органів місцевого самоврядування / Я.М. Казюк, В.Т. Венцель // Вісник Херсонського національного технічного університету. – 2024. – № 1(88). – С. 357–364. – URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/609/585 (дата звернення: 27.10.2025).

9. Титаренко О.М. Інституціоналізація управління проектами в системі місцевого самоврядування: європейський вектор / О.М. Титаренко // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. – 2025. – № 3. – С. 101–106. – URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/3_2025/3_2025.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.10.2025).

10. Farvacque-Vitkovic Catherine. Municipal finances : a handbook for local governments / Farvacque-Vitkovic Catherine, Kopanyi Mihaly. – Washington, DC : World Bank Group. – 521 p. – URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/403951468180872451> (дата звернення: 27.10.2025).

11. The World Bank: Solid waste management deep dive. – 2021. – 89 p. – URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099351104212219950/pdf/P17574808b24e90a08f9c03ae4a856919a.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.10.2025).

12. Красилюк В.Ф. Інституційна спроможність деокупованих територіальних громад в умовах постконфліктної трансформації / В.Ф. Красилюк // Політичне життя. – 2025. – № 2. – С. 42–49. – URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/17855> (дата звернення: 28.10.2025).

13. Директива 2008/98/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив. – URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text (дата звернення: 28.10.2025).

14. Директива 2018/851/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви 2008/98/ЄС про відходи. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2008:312:FULL> (дата звернення: 29.10.2025).

15. Директива 1999/31/ЄС Ради від 26 квітня 1999 року про захоронення відходів. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_925#Text (дата звернення: 30.10.2025).

16. Директива 94/62/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 20 грудня 1994 року про пакування та відходи пакування. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b05#Text (дата звернення: 1.11.2025).

17. Директива 2000/53/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 18 вересня 2000 року про транспортні засоби, що вийшли з експлуатації. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/53/oj/eng> (дата звернення: 2.11.2025).

18. Директива 2012/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 липня 2012 року про відходи електричного та електронного обладнання (BEEO). – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/direktiva-2012-19-es.pdf> (дата звернення: 3.11.2025).

19. Директива 2006/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 6 вересня 2006 року про батареї і акумулятори та про відходи батарей і акумуляторів. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_020-06#Text (дата звернення: 4.11.2025).

20. A new Circular Economy Action Plan (11.03.2020). – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN> (дата звернення: 5.11.2025).

21. Україна. Закони. Про управління відходами : закон (2320-IX) : станом на 19.06.2025 // Відомості Верховної Ради України. – 2023. – № 17. – С. 75.

22. Україна. Закони. Про житлово-комунальні послуги : закон (2189-VIII) : станом на 23.02.2023 // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 1. – С. 1.

23. Синчанський С.О. Правовий режим відходів війни, що утворилися внаслідок воєнних дій в Україні / С.О. Синчанський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2025. – Вип. 89. – С. 299–305. – URL: <https://doaj.org/article/e64a79f5f74249538b03fc2c3bb1c146> (дата звернення: 7.11.2025).

24. Новак Т.С. Окремі аспекти правового забезпечення управління відходами, що утворилися через пошкодження (руйнування) будівель та споруд внаслідок бойових дій / Т.С. Новак, В.М. Єрмоленко // Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». – 2025. – № 01. – С. 368–372. – URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/61.pdf> (дата звернення: 7.11.2025).

25. Сивий М. Мінерально-сировинний потенціал Хмельниччини: сучасний стан освоєння, перспективи: Монографія / М. Сивий, Б. Гавришок, П. Дем'янчук. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. – 332 с.

26. Регіональна схема формування екологічної мережі Хмельницької області. Пояснювальна записка / [за ред. О. О. Кагало]. – Львів–Хмельницький, 2016. – 71 с. – URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=9773 (дата звернення: 8.11.2025).

27. Інтерактивна карта ґрунтів України. – URL: <https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#win21> (дата звернення: 12.11.2025).

28. Водні ресурси Хмельницької області [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Регіонального офісу водних ресурсів у Хмельницькій області.

– URL: <https://rovkrhm.gov.ua/%d0%b2%d0%be%d0%b4%d0%bd%d1%96-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%96/#> (дата звернення: 12.11.2025).

29. Регіональна доповідь. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2024 році [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Хмельницької обласної державної адміністрації. – URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625 (дата звернення: 13.11.2025).

30. Проєкт Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області до 2030 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Хмельницької обласної ради. – URL: <https://km-oblrada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/regionalnyj-plan.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).

31. Яніна Казюк. Тенденції надходжень місцевих податків і зборів за 2019-2023 роки [Електронний ресурс] / Яніна Казюк, Віктор Венцель // Офіційний інформаційний портал реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. – URL: <https://decentralization.gov.ua/news/18948> (дата звернення: 15.11.2025).

32. Новікова Д. Проблемні питання тарифоутворення в системі управління побутовими відходами на муніципальному рівні / Д. Новікова // Міжмуніципальна співпраця як ключовий інструмент впровадження реформи управління відходами на регіональному рівні: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології», м. Хмельницький, 28–29 листоп. 2024 року. – Київ : Центр екологічної освіти та інформації, 2024. – С. 8–13.

33. Мунько А.Ю. Управління відходами як інструмент інтеграції екологічної політики та сталого розвитку на місцевому рівні / А.Ю. Мунько // Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». – 2025. – № 4. – 21 с.

URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/6145/6217> (дата звернення: 16.11.2025).

34. OECD. Waste Management and the Circular Economy in Selected OECD Countries: Evidence from Environmental Performance Reviews, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, 2019. – 115 p. – URL:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/09/waste-management-and-the-circular-economy-in-selected-oecd-countries_g1g99aca/9789264309395-en.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.11.2025).

35. Tetiana Bezverkhniuk. Institutional capacity of territorial communities for project activities in the field of humanitarian response / Tetiana Bezverkhniuk, Volodymyr Yemelianov, Svitlana Khadzhyradieva // Public Administration and Regional Development. – 2025. – №27. – P. 230–255.

36. What a Waste 2.0. A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050 / Silpa Kaza, Lisa Yao, Perinaz Bhada-Tata, and Frank Van Woerden. – Washington : International Bank for Reconstruction and Development, 2018. – 295 p. – URL: <https://hdl.handle.net/10986/30317> (дата звернення: 18.11.2025).

37. Municipal solid waste management a roadmap for reform for policy makers. – Tokyo : Development Learning Center, 2018 – 162 p. – URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/813181537537614202/pdf/130055-WP-P162603-WasteManagement-PUBLIC.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.11.2025).

38. OECD Employment and Skills Policies for the Green Transition: Review of International Good Practices. – Paris : OECD Publishing, 2025. 70 p. – URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/12/employment-and-skills-policies-for-the-green-transition_3f63c303/f0c558fa-en.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

39. U-LEAD launched a new waste management training initiative. – URL: https://u-lead.org.ua/en/news/42?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.11.2025).

40. Municipal Solid Waste Cost Calculation Technical Guidelines for Low- and Middle-Income Countries. – Washington : International Bank for Reconstruction and Developm, 2024. – 170 p. – URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099032224175084042/pdf/P17734410d06ad0e91af6019fc9a2cd9659.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.11.2025).

41. ‘Pay as you own’ or ‘pay as you throw’? A counterfactual evaluation of alternative financing schemes for waste services / G. Messina, A. Tomasi, G. Ivaldi, F. Vidoli // Journal of Cleaner Production. – 2023. – Vol. 412. – URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652623015214?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.11.2025).

42. Софія Сидоренко. Полісі бриф Розширена відповідальність виробника, принципи «забруднювач платить» та «плати за те, що викидаєш»: як і за яких умов працюватиме цей інструментарій в Україні / Софія Сидоренко // Офіційний сайт. Нуль відходів. – URL: zerowaste.org.ua (дата звернення: 26.11.2025).

43. Obiora B. Ezeudu. Financing methods for solid waste management: A review of typology, classifications, and circular economy implications / Obiora B. Ezeudu, David Bristow // Sustainable Development. – 2025. – № 33. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/sd.3256> (дата звернення: 26.11.2025).

44. Ольга Матвеева. Удосконалення підходів щодо поводження з побутовими відходами України у напрямі Європейського зеленого курсу / Ольга Матвеева, Лілія Шевченко, Тетяна Савостенко // Аспекти публічного управління. – 2021. – № 3. – С.5–12.

45. Guidance for separate collection of municipal waste / Maarten Dubois, Edward Sims, Tim Moerman [at al.]. – Final deliverable of the study to support the Commission in establishing guidelines for separate collection of waste under Framework Contract, 2020. – 122 p. – URL:

https://ec.europa.eu/environment/pdf/waste/studies/15.1.%20EC_DGENV_Separate%20Collection_guidance_DEF.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.11.2025).

46. Yuliia Makovetska. Prospects for environmentally safe mechanical biological treatment of municipal solid waste in Ukraine / Yuliia Makovetska, Tetiana Omelianenko, Alla Omelchenko // E3S Web of Conferences. ISCMEE. – 2021 – 8 p. – URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/31/e3sconf_iscmee2021_01002.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.11.2025).

47. Municipal solid waste management and waste-to-energy in the context of a circular economy and energy recycling in Europe / J. Malinauskaite, H. Jouhara, D. Czajczyńska [at al.] // Energy. – 2017. – Vol. 141. – P. 2013–2044. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667091725000494> (дата звернення: 29.11.2025).

48. Assistance to the Development of the Mykolaiv Masterplan Municipal waste management Municipal waste treatment options, Report Final. – 2024. – 32 p. – URL: [file:///C:/Users/PC/Downloads/07-Waste-Treatment-Options-Report_Waste%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/07-Waste-Treatment-Options-Report_Waste%20(1).pdf) (дата звернення: 30.11.2025).

49. A comprehensive review on anaerobic digestion of organic fraction of municipal solid waste / M.F.M.A. Zamri, Saiful Hasmady, Afifi Akhilar [at al.] // Renewable and Sustainable Energy Reviews. – 2021. – Vol. 137. – URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1364032120309217?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.11.2025).

50. Smart waste management in IoT-Based urban waste management in Surabaya City / S. Sunarto, T. Sulistyarningsih, U. Kulsum // 5 th Borobudur International Symposium on Science and Technology (BIS-STE) 2023. – 2023. – Vol. 1. – URL: file:///C:/Users/PC/Downloads/BISTYC_025_298.pdf (дата звернення: 30.11.2025).

ДОДАТОК А
(довідковий)
РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ РОБОТИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОРУМ
«ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ
В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО, ЕКОНОМІКА,
ТЕХНОЛОГІЇ»**

**Полігони твердих побутових відходів
та сміттєзвалища в умовах війни:
стан, проблемні питання
та шляхи впровадження
європейських стандартів**

МПП «РАДА»
СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ
ЕКОЛОГІЧНЕ ПІДПРИЄМСТВО

27-28 листопада 2025 року
м. Київ

УДК 502:628

Полігони твердих побутових відходів та сміттєзвалища в умовах війни: стан, проблемні питання та шляхи впровадження європейських стандартів: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (м. Київ, 27–28 листопада 2025 року). – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2025. – 206 с.

ISBN 978-617-7130-27-6

У збірці вміщені матеріали Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології». Ключова тема 2025 року – Полігони твердих побутових відходів та сміттєзвалища в умовах війни: стан, проблемні питання та шляхи впровадження європейських стандартів.

Організатор Форуму – Всеукраїнська екологічна ліга.

Форум проводиться за сприяння: Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування. Партнерами Форуму виступили Центр екологічної освіти та інформації, ПрАТ «Київспецтранс», МПП «Рада», ТОВ «ПРОФПЕРЕРОБКА», ТОВ Компанія «Центр ЛТД», Міжрегіональний центр наукових досліджень та експертиз.

Доповіді учасників Форуму охоплюють широкий спектр проблемних питань, пов'язаних із поводженням з відходами руйнації та небезпечними відходами у складі побутових, а також із правовим регулюванням та інституційною спроможністю полігонів. Значну увагу приділено викликам, пов'язаним із сучасним станом полігонів, особливостям законодавчого регулювання та необхідністю приведення національних підходів у відповідність до європейських вимог.

Додатковий фокус було спрямовано на екологічні та технічні аспекти функціонування полігонів і систем поводження з відходами. У межах круглих столів і дискусійних панелей були розглянуті такі питання: екологічний вплив полігонів ТПВ на водні ресурси, атмосферу та природні екосистеми; нові технології та кращі практики рекультивації полігонів; перехід від сміттєзвалищ до сталих систем управління відходами, виклики та можливості для українських громад; розвиток інформаційних сервісів, освітньо-виховна робота і просвітницькі ініціативи у сфері поводження з відходами; проблематика очищення фільтрату полігонів та можливі технологічні рішення; роздільне збирання відходів в Україні та шляхи наближення до європейських стандартів; державний екологічний контроль полігонів і сміттєзвалищ, включно з особливостями взаємодії Державної екологічної інспекції з громадськістю.

Учасники Форуму також представили кращі практики організації системи поводження з відходами в громадах в умовах воєнного стану, зокрема рішення, реалізовані за підтримки міжнародних партнерів, а також ресурсо- та енергоефективні технології для перероблення і повторного використання відходів війни.

Матеріали збірки будуть корисними для представників органів державної влади та місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості, наукових установ і фахівців-практиків у сфері екологічної безпеки та управління відходами.

УДК 502:628**ISBN 978-617-7130-27-6**

© Центр екологічної освіти та інформації, 2025

Дискусійна панель 2

**Від сміттєзвалищ до сталих систем управління відходами:
виклики та нові можливості для
територіальних громад в умовах війни**

**ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ
ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ**

Міронова Н. Г., доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри екології та біологічної освіти, голова Хмельницької обласної організації Всеукраїнської екологічної ліги
Єфремова О. О., кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри екології та біологічної освіти

Богославський А. К., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю «Екологія»
Хмельницький національний університет

Реформа системи управління відходами в Україні передбачає важливі повноваження органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад (ОТГ), адже саме на цьому рівні відбувається практична реалізація більшості заходів, передбачених національним законодавством. Законом України «Про управління відходами» встановлено повноваження органів місцевого самоврядування в організації системи збирання, перевезення, оброблення та видалення відходів, а також належного функціонування відповідної інфраструктури. Формування нової системи зобов'язує громади до того, щоб вони не лише виконували делеговані державою повноваження, але й розробляли власні стратегії управління відходами, зокрема у формі місцевих планів, що мають бути узгоджені з цілями загальнодержавної та регіональної стратегій. Ефективна реалізація цих завдань можлива інституційно спроможними громадами, що мають достатній ресурс для забезпечення сталого функціонування сучасної системи управління відходами і можуть гарантувати доступ населення до якісних послуг.

Інституційна спроможність громад у сфері управління відходами – це багатофакторна система, що включає організаційно-правові, кадрові, інформаційно-аналітичні, фінансові, матеріально-технічні й координаційні складові і визначає здатність громади формувати ефективну, екологічно безпечну та економічно стійку систему управління відходами.

Організаційно-правова складова інституційної спроможності громади у сфері управління відходами охоплює систему місцевих нормативних актів, розподіл повноважень, внутрішні управлінські процедури та відповідність національному й європейському праву. Вона базується на упорядкованій структурі органів місцевого самоврядування, здатних реалізовувати положення Закону України «Про управління відходами». Важливим фактором є наявність затверджених місцевих програм управління відходами, що узгоджуються з Регіональним планом, що розробляється на обласному рівні, Національною стратегією управління відходами до 2030 року та принципами Рамкової директиви ЄС 2008/98/ЄС. Також організаційно-правова спроможність включає наявність уповноважених підрозділів або комунальних підприємств для управління відходами, можливість укладання договорів, встановлення вимог до операторів послуг відповідно до законодавства про публічні закупівлі та екологічні стандарти.

Кадрова та аналітично-інформаційна спроможність громади передбачає наявність фахівців, що здатні застосовувати законодавство, організовувати логістику, працювати з

операторами, аналізувати потоки відходів, вести реєстри, забезпечувати прозору звітність. На сьогодні відчувається значний кадровий дефіцит, що кваліфікується як один з ключових бар'єрів у формуванні ефективної моделі управління відходами [1].

Фінансова спроможність громад включає можливість формувати власні бюджети розвитку, спрямовувати кошти на закупівлю спеціалізованої техніки, впроваджувати нові технології збирання та обробки відходів, розвивати мережу пунктів роздільного збирання, компостувальних станцій та майданчиків тимчасового зберігання. В умовах децентралізації місцеве самоврядування отримало ширші бюджетні повноваження, однак сама реформа передбачає, що їх ефективність залежить від здатності громад забезпечити стабільні джерела доходів, оптимізувати видатки та залучати додаткові фінансові інструменти [2].

Матеріально-технічна спроможність визначає наявність у громадах сучасної інфраструктури, технологій і технічних засобів для забезпечення системи управління відходами, що включають спецтехніку, сортувальні станції, пункти роздільного збирання, переважувальні станції, компостувальні потужності та потужності з механіко-біологічної переробки, полігони тощо. Важливим аспектом є відповідність цієї інфраструктури європейським стандартам та вимогам безпеки.

Хмельницька область згідно з адміністративно-територіальним поділом включає три адміністративні райони (Хмельницький, Кам'янець-Подільський та Шепетівський), до складу яких входять 60 територіальних громад, зокрема: міських – 13, селищних – 22, сільських – 25. Найбільша кількість громад знаходиться у Хмельницькому районі – 27, у Шепетівському – 18, у Кам'янець-Подільському – 15.

Відповідно до проєкту Регіонального плану управління відходами Хмельницької області [3] її запропоновано поділити на три кластери – Північний, Центральний та Південний, що територіально співпадають з районами. За чисельністю населення, більш ніж у 2,5 рази переважає Центральний кластер – 672305 осіб; Південний кластер включає – 279789 осіб, Північний – 276735 осіб. Чисельність населення ОТГ у межах кластерів теж суттєво відрізняється. Наразі для ОТГ використовують такий класифікаційний розподіл за чисельністю населення:

- понад 15 тис. – великі;
- 10–15 тис. – середні;
- 5–10 тис. – малі;
- менше 5 тис. – дуже малі.

У Хмельницькій області найбільше великих за населенням ОТГ – у Центральному кластері (40 %), найменше – у Південному (27 %), водночас у Центральному кластері найбільше і дуже малих громад (19 %). Майже половина усіх ОТГ у Південному (50 %) та Північному (47 %) кластерах припадає на малі громади. Частка середніх за населенням ОТГ складає 6–13 %. З точки зору побудови ефективної системи управління відходами домінування великих громад у Центральному кластері створює високий потенціал для розбудови сучасної інфраструктури та оптимізації транспортних потоків завдяки більшій щільності населення і стабільності економічної бази. Водночас значна присутність дуже малих громад у цьому ж кластері підсилює внутрішню неоднорідність, що може вплинути на формування тарифів на послуги всередині кластеру. У Південному і Північному кластерах переважання малих громад зумовлює високу фрагментованість, що істотно знижує можливості використання сучасних технологій та підвищує витрати на логістику. Низька частка середніх громад формує інституційний розрив між великими і малими адміністративними одиницями, що негативно впливає на синхронізацію регіонального планування.

Організаційно-правова складова спроможності громад у Хмельницькій області на регіональному рівні представлена переважно регіональною програмою охорони довкілля, адже регіональний план управління відходами для Хмельницької області був розроблений і публічно презентований у вигляді проєкту (версія до 2030 року) [3], проте не був затверджений і наразі проводиться його оновлення відповідно до актуальної національної

нормативно-правової бази. У зв'язку з цим відсутні і місцеві плани (їх проекти) на рівні ОТГ. На місцевому рівні спостерігається диференційований підхід: великі міські громади мають окремі програмні та інвестиційні документи з управління відходами, наприклад, Інвестиційна програма поводження з побутовими відходами Комунального підприємства «Шепетівське ремонтно-експлуатаційне підприємство Шепетівської міської ради» на 2023–2027 роки, відповідні програми Хмельницької міської громади, спрямовані на стандартизацію надання послуг з твердих побутових відходів (ТПВ). Міська рада Кам'янець-Подільська має Програму поводження з небезпечними відходами (2021). Середні громади, як правило, мають спеціалізовані програми (програми благоустрою, правила утримання територій), що забезпечують системне регулювання послуг у сфері ТПВ. У малих та дуже малих громадах ці документи здебільшого представлені фрагментарно, нерідко у вигляді загальних положень у програмах соціально-економічного розвитку або правилах благоустрою без належної деталізації потоків відходів, інфраструктурних потреб і очікуваних екологічних результатів. Розрив між формальною наявністю нормативних актів та їхньою фактичною регулятивною спроможністю залишається одним із ключових бар'єрів на шляху впровадження інтегрованої системи управління відходами.

Великі громади здатні утримувати спеціалізовані підприємства, що забезпечують операції з управління ТПВ. Середні громади здебільшого мають комунальні підприємства універсального типу, що включають окремі функції з поводження з відходами. Малі й дуже малі громади майже повністю позбавлені формалізованих комунальних операторів. Згідно з оцінкою ОТГ Хмельницької області, у великих громадах частка наявності формалізованого оператора сягає 100 %, у середніх – близько 25 %, в малих і дуже малих – 0 %. Таким чином, організаційно-правова складова інституційної спроможності громад Хмельницької області характеризується значною диференціацією, що зумовлена неоднорідністю нормативного забезпечення та здатністю органів місцевого самоврядування виконувати повноваження у повному обсязі. У громадах з більшою чисельністю населення відзначається вищий ступінь внутрішньої структурованості, наявність профільних комунальних підприємств та розвинена система регламентів і положень, тоді як малі громади демонструють обмежену нормативну базу і слабкий організаційний ресурс.

Фінансова спроможність громад Хмельницької області для формування ефективної системи управління відходами базується на таких джерелах, як місцеві бюджети, що забезпечують фінансування операційних і частини інвестиційних витрат. Найбільш стабільними ці джерела є у великих громадах, де обсяг власних доходів дозволяє підтримувати сталий цикл надання послуг. Важливим джерелом є фонди охорони навколишнього природного середовища (ОНПС), оскільки значна частина природоохоронних заходів виходить за межі можливостей бюджетів ОТГ Хмельниччини, що зумовлює потребу в підтримці на рівні області. Фонди ОНПС часто є єдиним інструментом, здатним забезпечити реалізацію природоохоронних проєктів у малих і дуже малих ОТГ. Третьою складовою є тарифи, адже законодавство передбачає включення до тарифу всіх основних витрат на операції з відходами – збирання, транспортування, оброблення, утилізацію та захоронення. Однак, у чинних тарифах в ОТГ Хмельницької області часто відсутній механізм покриття витрат на подальше поводження з роздільно зібраними ресурсними компонентами, що є критичною проблемою для переходу до сучасної моделі управління відходами. У громадах із низькими тарифами ця проблема посилюється, оскільки вони неспроможні забезпечити навіть повне фінансування базових операцій, відповідно інвестиційний компонент – повністю відсутній. Наприклад, у Війтовецькій територіальній громаді тариф у 2024 році склав лише 21 грн/м³ – це найнижчий тариф у межах області, що не забезпечує навіть мінімально необхідного відшкодування операційних витрат. Антонінська громада також характеризується заниженою тарифною політикою (80 грн/м³ для всіх категорій споживачів). Такі тарифи є суттєво нижчими за середньообласні показники (77,7–111,56 грн/м³ для населення за 2019–

2024 роки), що обмежує здатність громад формувати інвестиційний потенціал та забезпечувати стабільність надання послуг. Створення сміттєперерабатувальних станцій, сортувальних ліній, об'єктів механіко-біологічної обробки потребує значних капіталовкладень – до 80 % зовнішніх інвестицій, оскільки місцеві бюджети здатні покривати лише обмежену частину витрат. Отже фінансова спроможність громад формується через поєднання бюджетних ресурсів, можливостей фондів ОНПС, тарифної політики та здатності залучати зовнішні фінансові інструменти. Для малих і дуже малих громад області підтверджується висока залежність від зовнішнього фінансування.

Матеріально-технічна спроможність громад Хмельницької області паразити перебуває на низькому рівні через домінування застарілої та фрагментованої інфраструктури поводження з відходами. У регіоні функціонує 21 полігон і сміттєзвалище, що працюють як базові об'єкти видалення відходів, однак їхній технічний стан не відповідає сучасним вимогам: об'єкти не обладнані системами збору біогазу, ізоляційними екранами та повноцінною переробкою та контролем фільтрату, у 2023 році не було рекультивовано жодного сміттєзвалища. Установа з очистки фільтрату функціонує тільки на полігоні Хмельницької міської територіальної громади з 2025 року.

В ОТГ у межах області відсутні будь-які промислові підприємства з оброблення ТПВ, що означає повну орієнтацію громад на захоронення (на сьогодні це близько 99,9 % ТПВ). Обмеженість інфраструктури проявляється і у відсутності сміттєперерабатувальних комплексів. Наявний контейнерний парк і автопарк спецтехніки у більшості громад характеризуються фізичним та моральним зношенням, що знижує регулярність та якість послуг. Через це значна частина населення не охоплена централізованим вивезенням ТПВ, на сьогодні послугу зі збирання та вивезення ТПВ отримують 78,0 % населення області, з них лише 7,5 % охоплені послугою роздільного збору. Це призводить до утворення несанкціонованих сміттєзвалищ, у 2023 році їх було ліквідовано понад 1400, що свідчить про системний дефіцит інфраструктурних потужностей і недостатню спроможність громад забезпечити контроль за потоками відходів [4]. Нерівномірність матеріально-технічної спроможності громад чітко корелює з чисельністю їх населення. Великі ОТГ, наприклад, Хмельницька, мають розгалужену, але частково зношену інфраструктуру, комунальне підприємство з регулярним вивезенням відходів. Середні й частково малі громади забезпечені фрагментарно: мають обмежену кількість контейнерів, кілька сміттєзвалищ або полігонів локального значення, що не відповідають сучасним вимогам і мають бути закриті та рекультивовані. Дуже малі громади фактично не володіють жодними об'єктами для оброблення чи захоронення, у них відсутня інфраструктура для ефективного збирання відходів, що унеможливило організацію роздільного збирання відходів на системній основі.

Таким чином, для підвищення інституційної спроможності громад у сфері управління ТПВ необхідним є послідовне зміцнення організаційно-правових, фінансових, кадрових та матеріально-технічних складових на всіх рівнях адміністративної структури області. На рівні місцевого самоврядування першочерговими завданнями є розробка та затвердження місцевих планів управління відходами, підвищення кваліфікації фахівців, здатних забезпечити формування ефективної системи управління відходами на рівні ОТГ. Зміцнення фінансової спроможності потребує перегляду тарифної політики, оптимізації бюджетного планування та активного залучення ресурсів фондів ОНПС і зовнішніх інвестицій. Матеріально-технічний розвиток має базуватися на сучасній інфраструктурі, що відповідає європейським вимогам. Комплексне виконання цих заходів сприятиме формуванню стійкої, екологічно безпечної та економічно збалансованої системи управління відходами в громадах Хмельницької області.

Література:

I. Kaletnik G., Pryshliak N., Khvesyk M., Khvesyk J. Institutional capacity building on waste management as a secondary resource in Ukraine on the path to European integration. *Polityka Energetyczna*. 2022. Vol. 25. Issue 3. P. 105–122.

2. Сергєєв О.А. Інституційне забезпечення управління побутовими відходами. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 120-128.

3. Регіональний план управління відходами Хмельницької області до 2030 року: проєкт. – Режим доступу: <https://km-oblrada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/regionalnyj-plan.pdf>

4. Регіональна доповідь «Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2024 році. – Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625.

УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ НА ТЕРИТОРІЇ КИРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дубровський В. Ю., директор департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної (військової) адміністрації

У дискусіях часто звучить думка, що відповідальне поводження з відходами – це не лише екологічна вимога, а й важливий елемент сталого розвитку громад. Органи влади, які впроваджують системи роздільного збирання та сортування відходів, заохочують повторне використання упаковки, підтримують розвиток компостування та інших методів переробки, фактично працюють на зниження негативного впливу на довкілля та сприяють раціональному використанню природних ресурсів.

Водночас, незважаючи на вжиті заходи, обсяги утворених відходів у регіоні залишаються значними. Це підтверджують статистичні дані, так у 2024 році в Кіровоградській області утворено 421,142 тис. тонн відходів, що на 18,5 % менше порівняно з 2023 роком (517,2 тис. тонн).

У загальній кількості відходів, що утворилися у 2024 році, найбільшу питому вагу складали побутові відходи, основними компонентами яких є не лише харчові відходи, а й папір, металева і скляна тара, величезна кількість полімерних матеріалів.

На території Кіровоградської області відсутні облаштовані полігони для видалення відходів. Побутові відходи вивозяться на звалища, які займають значні площі земельних ділянок, забруднюють повітря, воду в навколишніх водоймах, ґрунт, спотворюють ландшафт. До негативних наслідків видалення відходів також належить рознесення відходів вітром, поширення неприємного запаху та підвищення ризиків виникнення пожеж.

Станом на сьогодні в області функціонує ориентовно 410 сміттєзвалищ, значна частина яких не відповідає вимогам санітарного законодавства та нормативам у сфері охорони навколишнього природного середовища. Загальна площа таких об'єктів становить 512,2 га – це суттєва територія земельного фонду, зайнята побутовими відходами, які завдають шкоди довкіллю та не використовуються на благо громади.

За звітними даними органів місцевого самоврядування відповідно до річних звітів за формою І-ТПВ "Звіт про поводження з твердими побутовими відходами":

кількість побутових відходів, зібраних та перевезених спеціалізованими підприємствами по роках становить:

2021 рік – 0,707 млн куб. м;

2022 рік – 1,124 млн куб. м;

2023 рік – 0,994 млн куб. м;

2024 рік – 1,104 млн куб. м;

кількість побутових відходів, захоронених з врахуванням самовивозу населенням сільських населених пунктів, не охоплених централізованим вивезенням та за виключенням перероблення і сортування корисних компонентів по роках становить:

2021 рік – 0,73 млн куб. м;

2022 рік – 0,722 млн куб. м;

ЗМІСТ

Програма заходів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології»	5
Пленарна сесія «Полігони ТПВ та сміттєзвалища в Україні: правове регулювання, інституційна спроможність, виклики воєнного стану на шляху інтеграції до ЄС»	6
Напрями розвитку роздільного збирання побутових відходів <i>Ігнатенко О. П.</i>	6
Виклики і ключові аспекти під час розробки регіонального плану управління відходами у Львівській області до 2034 року <i>Корда В. В.</i>	9
Поводження з відходами руйнації та небезпечними відходами у складі побутових відходів: прихована загроза <i>Базенко Г. А.</i>	10
Правове регулювання управління відходами в Україні <i>Разметаса С. В.</i>	12
Стале управління відходами як трансформація від захоронення на полігонах до ресурсоефективних технологій <i>Клименко М. О., Праща А. М., Бєдункова О. О.</i>	14
Аналіз відповідності полігонів побутових відходів в Україні європейським стандартам <i>Перебинос А. Р.</i>	18
Депозитно-поворотна система в ЄС. Виклики для України <i>Сігал О. І., Павлюк Н. Ю.</i>	23
Зелені інвестиції як каталізатор реформи управління відходами на регіональному рівні: стратегічні орієнтири для України <i>Хаустова В. Є., Губарева І. О., Трушикіна Н. В.</i>	25
Циркулярна економіка в системі адаптивного управління природними ресурсами в умовах ризиків і загроз <i>Хвасик М. А., Чередишечко Ю. Г.</i>	29
Реструктуризація зовнішніх боргів в обмін на рециклінг відходів як складова плану відновлення України <i>Галушкіна Т. П.</i>	31

Маловідходні технології як основа циркулярної економіки у переробці руїн залізобетонних будівель під час післявоєнного відновлення <i>Піддубний М. В., Кривальова С. П., Коган А. В.</i>	103
Використання горючих фракцій побутових відходів зі сміттєзвалищ як елемент управління відходами <i>Серга Т. М.</i>	107
Екологічно безпечні технології управління вогними відходами як інструмент захисту довкілля в Україні <i>Саламаха І. Ю., Гордійчук Л. М., Панас Н. С.</i>	110
Операції з управління радіоелектронним брухтом і відходами списаного обладнання з вилученням дорогоцінних металів як один з напрямів глибокого перероблення ресурсоцінних відходів <i>Коваль Н. М., Станкевич В. В., Костенко А. І., Гуменнікова Н. М., Костенко А. І.</i>	112
Медико-санітарні аспекти застосування промислових відходів для відновлення ґрунтів, порушених внаслідок бойових дій <i>Костенко А. І., Станкевич В. В., Федоришина О. М., Какура І. В., Коваль Н. М., Тетеньова І. О., Гуменнікова Н. М.</i>	115
Дискусійна панель 2 «Від сміттєзвалищ до сталих систем управління відходами: виклики та нові можливості для територіальних громад в умовах війни»	117
Інституційна спроможність громад Хмельницької області у сфері управління побутовими відходами <i>Міронова Н. Г., Єфремова О. О., Богославський А. К.</i>	117
Управління відходами на території Кіровоградської області <i>Дубровський В. Ю.</i>	121
Поводження з побутовими відходами у Кам'янській міській територіальній громаді <i>Кремінь В. А., Непочавайленко Н. О.</i>	123
Регіональний план управління відходами та урановидобувна промисловість Кіровоградської області <i>Гелевера О. Ф.</i>	126
Виклики та нові можливості для українських територіальних громад при управлінні твердими побутовими відходами на прикладі Черкаської області <i>Свожк Н. І., Фоміна Н. М., Яцук Л. Б.</i>	130
Уникнення монополізації послуг і зловживань під час конкурсів на управління відходами та виклики для органів місцевого самоврядування в розбудові системи управління відходами <i>Гриварчук О. О.</i>	133
Досвід розробки та впровадження місцевих планів управління біовідходами в малих громадах України <i>Кундельська Т., Іванова В., Машикова О.</i>	137